

• Gyenge Anikó •

A KIVÉTELEK ÉS A KORLÁTOZÁSOK CÉLJAI A SZERZŐI MONOPOLJOGBAN

A tanulmány a szerzői jog által biztosított kizárólagos rendelkezési jog alóli kivételek (szabad felhasználások) és díjigényhez fűzött korlátozások mögött megbúvó érdekeket vizsgálja, e körben elsősorban az emberi jogok érvényesülését, illetve egyes gazdasági megfontolásokat. Elsőként áttekinti, hogy a szerzői jogi oltalmon keresztül az állam általánosságban mely érdekek érvényesülését biztosítja, majd hasonló szempontok szerint elemzi az egyes kivételeket és korlátozásokat. Ezek szabályozásának történeti alakulását bemutatva elemzi, hogy mikor milyen változások hatottak a szabályozásra a gazdaságban, a kultúrában vagy általában a társadalmi berendezkedésben.

BEVEZETÉS

Az érvényes szerzői jogi paradigma szerint a mű feletti rendelkezés joga a szerzőt illeti meg, a szabad felhasználás pedig a szerző monopoljogát olyan módon korlátozó, ez alóli kivétel, amely feltételeinek érvényesülése esetén nem kell a felhasználáshoz a szerző engedélye, és a felhasználásért nem jár díj.

Általánosítva azt lehet mondani, hogy a szabad felhasználás az az eszköz, amely a szerzői jogi rendszeren belül azt a célt szolgálja, hogy a szerző és a közönség, a felhasználók érdekei közti finomhangolást elvégezze olyan módon, hogy az engedélykötelezettség főszabályától való eltérés eseteit keretek közé rendezze. A szabad felhasználás különböző formáit számos, egyáltalán nem homogén jogpolitikai megfontolás köré lehet rendezni, amelyek ráadásul össze is adódnak, mivel a legtöbb szabad felhasználási esetkörben nem kizárólag egyetlen érv írja felül a szerző érdekét.

A szerzői kizárólagos engedélyezési (és személyhez fűződő) jog önmagában is számos emberi jogi forrás által elismert emberi jog. Ugyanakkor nem ritka, hogy a szerzői műhöz való könnyített (akár csak engedély nélküli, de díjazáshoz kötött, akár teljesen ingyenes) hozzáférést egy másik emberi jog érvényesülésének szükségessége indokolja. Ilyen esetben a két emberi jog egymást teljesen nem ronthatja le, hanem csak egymásra tekintettel, egymással kiegyensúlyozva érvényesülhet.

Más esetekben a felhasználás során a szerző számára biztosított a morális és anyagi elismerés, de a felhasználásra további járulékos, másodlagos felhasználás épülhet. Ezekben az esetekben a szabad felhasználás alapján kialakuló másodlagos piac kiépülésének, működésének segítése, illetve a piaci sajátosságok miatti érvénye-

síthetlensége indokolja a szerzői kizárólagos engedélyezési jog korlátozottságát. Az érdekkiegyensúlyozás azonban az ilyen, másodlagos piaci felhasználás esetében nem szokott odáig terjedni, hogy a felhasználás ingyenessé is váljon. A szerzői jogi törvény legutóbbi időkben lezajlott módosításai azokon a másodlagos piacokon is megteremtették a szerző javára valamiféle díjfizetés kötelezettségét, amelyeken korábban egyéb érvek alapján ez ki volt zárva.

Figyelemre méltó az, hogy önmagában a tranzakciós költségek nagysága egyelőre nem teremtett alapot a szerzői jog alóli kivételek képzésére, és úgy tűnik, hogy erre a – jelen esetben hatásköri okoknál fogva nem a nemzeti, hanem az európai – szerzői jogi jogalkotó szintjén nincs is hajlandóság.

Tanulmányomban bemutatom azokat az emberi jogi, gazdasági megfontolásokat, amelyek indokoltá teszik, hogy a szerző a műve felett kizárólagosan rendelkezzen, hasznait élvezhesse. Ezt követően részletesen vizsgálom, hogy melyek azok a – szintén emberi jogi, illetve gazdasági – szempontok, amelyek indokolják, hogy a szerző mégse teljes, totális rendelkezési jogot kapjon, hanem egyes sajátos esetekben ezt a jogalkotó engedélyezés nélküli díjigényre korlátozza, vagy kivételt alkosson még a díjfizetés alól is. Ennek keretében a hatályos magyar szerzői jogi szabályozásból vett példákkal illusztrálom, hogy milyen érdekek (magas emberi jogi szempontok, egyszerű piaci logika vagy a műszaki fejlődés) döntik el azt, hogy bevezethető-e a szabad felhasználás, meddig és milyen szempontok alapján indokolt a fenntartása, és milyen érvek szólhatnak a jogrendszerből való kivezetése ellen, és milyenek mellette.

A digitalizáció ugyan komoly kihívás elé állította a szerzői jog alkotóit, de ez nem jelenti azt, hogy az előbb rövidebb leírt vázrendszert is kikezdte volna, bár a kizárólagos jogok érvényesítése több esetben is elnehezült, a szabad felhasználás köre pedig – szigorúan csak a törvénybeli számosságukat tekintve, kismértékben – bővült. A kötet témájára tekintettel a választott példák az online felhasználások körét is görcső alá veszik, és tekintettel vannak a digitalizációval összefüggő műszaki szerzői alkotásokra is.

A SZERZŐI JOG ÉS KORLÁTOZÁSAINAK MEGALAPOZÁSA

Az általános alkotmányos, emberi jogi háttér

A szerzői jog alkotmányos gyökereinek meghatározására az elmúlt két évtized folyamán Magyarországon két jelentősebb – bár nem tudományos célú, de ilyen megalapozottságú – kísérlet történt. Míg az új szerzői jogi törvény megalkotása 1999-ben már befejeződött¹ (eseti módosítás ugyan történik, de filozófiáját nem

¹ Kihírdették és hatályba lépett: 1999. szeptember 1-jén.

bontják meg), addig a Polgári törvénykönyv² újra (és újra) kodifikálása jelenleg is zajlik, és már a korábbi, az Országgyűlés által 2009-ben elfogadott új törvényhez is több filozófiai mélységű tanulmány, vélemény készült a szerzői jogra is vonatkozó néhány (86–87.) paragrafus átalakítására. (A szellemi alkotások jogának Ptk.-beli helyzetét tárgyaló tanulmányok közül a legjelentősebbek: *Bacher* [2000], *Boytha* [2000], *Ficsor* [2001].)

Az 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: Sztj.) indokolása³ szerint a szerzői jogi szabályozás vagyoni és személyi viszonyokat rendez, ennek értelmében a szerzői jog is részesedik abból a védelemből, amely az Alkotmány-nak a tulajdont oltalmazó rendelkezéseiből következik, továbbá az Alkotmány 54. paragrafusának 1. bekezdése alapján a szerző személyhez fűződő jogainak védelme az általános személyiségi jognak is része, az emberi méltóság védelmének sajátos vonzataként jelenik meg.⁴ A *LXXVI. törvény indokolása* [1999] kitér továbbá arra, hogy az ENSZ Gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezségokmányának⁵ 15. cikke megköveteli azt, hogy az országok biztosítsák a szerzők erkölcsi és anyagi érdekeinek védelmét minden általuk alkotott tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotás tekintetében.

Az Indokolás csupán harmadsorban (és jogszabályi hivatkozás nélkül) említi a szabályozásnak azt az igényét, hogy a szellemi alkotást ösztönözze, a nemzeti, az európai és az egyetemes kultúra értékeit megbecsülje, megóvja. A szerzői jog további feladatának a köz- és magánérdek egyensúlyának megteremtését, az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás biztosítását tekinti.⁶

Az Sztj. preambuluma kimondja, hogy a technikai fejlődéssel lépést tartó, korszerű szerzői jogi szabályozás meghatározó szerepet tölt be a szellemi alkotás ösztönzésében, a nemzeti és az egyetemes kultúra értékeinek megóvásában; egyensúlyt teremt és tart fenn a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, tekintettel az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás igényeire is; gondoskodik továbbá a szerzői jog és a vele szomszédos jogok széles körű, hatékony érvényesüléséről.⁷

² 1959. évi IV. törvény a Magyar Köztársaság Polgári törvénykönyvéről (a továbbiakban: Ptk.).

³ Miniszteri indokolás az 1999. évi LXXVI. törvényhez (a továbbiakban: *LXXVI. törvény indokolása* [1999]).

⁴ *LXXVI. törvény indokolása* [1999]. Általános indokolás I. 1.

⁵ Kihirdette: 1976. évi 9. törvényerejű rendelet.

⁶ *LXXVI. törvény indokolása* [1999]. Általános indokolás I. 2.

⁷ Az Sztj.-nek a 2003. évi CII. törvénnyel kihirdetett, 2004. május 1-jén hatályba lépő módosítása a preambulomot úgy fogalmazza újjá, hogy abban az eddigi célt, miszerint a magyar szabályozásnak összhangot kell teremtenie a szellemi tulajdon védelme terén a fennálló nemzetközi kötelezettségekkel és az Európai Közösség jogszabályaival, megvalósult feladatként írja le. (A kiigazítást indokolja az 1994. évi I. törvénnyel kihirdetett Európai megállapodásban vállalt jogharmonizációs kötelezettség teljesítése.)

Míg az Indokolás kifejezetten csupán két alapjogot említ, amelyek elsősorban a szerző érdekeinek garanciáját jelentik, a törvény preambuluma más alkotmányos jogokra is utal, amelyek szintén a szerzői jog alapjának tekinthetők, de nem csak az alkotók érdekeit veszik figyelembe.

Könnyen belátható, hogy a szerzői jog céljai között a „szellemi alkotás ösztönzése”, a „nemzeti és az egyetemes kultúra értékeinek megóvása” nem kizárólag a szerző vagyoni vagy személyhez fűződő jogainak biztosításával érhető el. A törvény maga mondja ki, hogy egyensúlyt kell teremteni és fenntartani a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, ám arra nem utal, hogy mi az az átfogó jog, amely minden oldal érdekeit ötvöznél, vagy léteznek-e más alkotmányos jogok, amelyekből a többi érdekelt jogai is levezethetők lennének.

A magyar törvény és az Indokolás nem hivatkozik sem a művészeti és tudományos szabadságra (ami pedig az Alkotmányban deklarált jog),⁸ sem a még átfogóbb (Magyarország által is ratifikált nemzetközi egyezményekben elismert) kulturális jogokra,⁹ amelyek tágabb teret engednének a különböző érdekek kiegyensúlyozásának, és közös nevezőre hoznák őket úgy, hogy a felhasználók, műköztetők jogainak is alkotmányjogi támaszát nyújthatnák (megfelelően az Szjt. preambulumban megjelölt céloknak).

A Ptk. újradikifikálásának munkálatai során is felmerült a szerzői jog (illetve átfogóbb formában a szellemi alkotások) alkotmányjogi alapjai meghatározásának kérdése. Az új Ptk. koncepciójához¹⁰ készült publikált tanulmányok (*Bacher* [2000], *Boytha* [2000], *Ficsor* [2001]) azonban – céljukból adódóan egyébként indokoltan – nem léptek túl a tulajdonjogi és személyhez fűződő jogi megfontolásokon,¹¹ egyedül

⁸ 1949. évi XX. törvény. A Magyar Köztársaság Alkotmánya (a továbbiakban: Alkotmány) 70/G. paragrafus 1. bekezdés: „A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.”

⁹ Az ENSZ Emberi jogok egyetemes nyilatkozata 27. cikk: „Minden embernek joga van a közösség kulturális életében való szabad részvételhez, a művészetek élvezéséhez, valamint a tudomány haladásában és az abból származó jótéteményekben való részvételhez. Mindenkinek joga van minden általa alkotott tudományos, irodalmi és művészeti termékkel kapcsolatban erkölcsi és anyagi érdekeinek védelméhez.” (Kelt: 1948. december 10-én.) ENSZ Gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezségokmánya 15. cikk: „1. Az Egyezségokmányban részes államok elismerik mindenki jogát arra, hogy a) részt vegyen a kulturális életben; b) élvezze a tudomány haladásából és annak alkalmazásából származó előnyöket; c) minden olyan tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotás tekintetében, melynek szerzője, erkölcsi és anyagi érdekei védelemben részesüljenek. 2. ...e jog érvényesítése érdekében teendő lépéseknek ki kell terjedniük a tudomány és a kultúra megőrzését, fejlesztését és terjesztését biztosító intézkedésekre is. 3. ...kötelezik magukat a tudományos kutató- és alkotótevékenységhez nélkülözhetetlen szabadság tiszteletben tartására.”

¹⁰ Az új Polgári törvénykönyv koncepciója. *Magyar Közlöny*, 2002. évi 15/2. szám.

¹¹ Annak okát, hogy a tanulmányok nem foglalkoznak a szerzői jog alkotmányosságával, abban kell keresni, hogy a Ptk.-val kapcsolatban a vita alapvetően a tulajdoni és személyhez fűződő jogi fellegások között zajlik. Mivel az anyagok nem kizárólag szerzői joggal, hanem a szellemi alkotások Ptk.-ba illesztésének problémájával átfogóan foglalkoznak, az egész jogterület besorolására tett kísérletek nem tekinthetők feltétlenül abszolút érvényűnek a szerzői jogra is.

Faludi [2003] számol be arról, hogy a hangsúly az elmúlt évtizedben a szigorúbb szerzői tulajdoni szemlélettől eltolódott a felhasználók jogainak erőteljesebb érvényesíthetősége felé. A cikk felhívja a figyelmet arra, hogy a legújabb nemzetközi bírói gyakorlat szerint a különböző szellemi javakon fennálló tulajdoni meghatározottságú vagyoni jogok nem vagy csak korlátozva érvényesülhetnek azokban az esetekben, amikor az oltalom tárgyát engedély nélkül használó személy olyan, az alkotmányban is garantált emberi jogát gyakorolja, mint a véleményszabadság vagy az információhoz jutáshoz való alkotmányos alapjog.¹²

Az utóbbi évek szerzői jogi bíraskodásában felmerült esetekben a szerzői jog és az alkotmányos alapjogok gyakori összeütközéséből látható, Faludi Gábor által megsejtett tendenciát csak erősíti az, hogy a vagyoni jogokkal ellentétben a szerző személyhez fűződő jogai csak kivételes esetekben szorulnak háttérbe mások alkotmányos jogaival szemben. Mindez azt is mutatja, hogy a jogterülettel szemben korábban támasztott követelmények (a szerző tulajdonának és alkotói személyiségének védelme) mellett egyre több olyan igény is megfogalmazódik, amelyek ha nem is a szerzői jog létjogosultságát kérdőjelezzik meg, de mindenesetre szabályozásának rugalmasabbá tételét követelik.

A kifejtettek alapján úgy tűnik, hogy a szerzői jogban a technikai fejlődés és az ennek nyomán bekövetkező társadalmi (például fogyasztási, kommunikációs) változások hatására egyre erősödő „másik oldal”, a felhasználók – a szabad felhasználások kedvezményezettjei – szerepének hangsúlyosabbá tétele szükséges.

A tulajdon védelmének jelentősége

A szerzői jog alkotmányjogi gyökereinek meghatározásakor a hangsúlynak el kell tolnia a szerző vagyoni jogainak garantálásától és személyhez fűződő jogainak biztosításától a közönség tagja mint felhasználó érdekeinek hangsúlyosabbá tétele felé. Ez pedig inkább lehetséges akkor, ha egy olyan átfogóbb alkotmányos jog alapjára helyezzük a szerzői jogot, ahol már nem a tulajdoni garancia sérül a felhasználó jogának biztosításával, csupán a művészeti szabadságban vagy a kultúrában való megfelelő arányú részesedés kialakítása a probléma, illetve ha több alapjogból kíséreljük meg levezetni az alkotmányos szerzői jogi szabályozást.

A *LXXVI. törvény indokolása* [1999]-ban hivatkozott alkotmányos tulajdoni garancia nem csupán a szerzőnek biztosítja a művén fennálló tulajdonát és az ebből származó vagyoni jogait, de biztosítékot jelent a felhasználók és a két előbbi érdekelti

¹² Mindezeket a megfontolásokat érdemben nem érinti, hogy a törvény végül nem lépett hatályba, és az sem, hogy a kodifikációs munkálatok során – e tanulmány szerzője szerint egyébként indokolatlan – kimaradt az új Ptk.-ból a szellemi alkotások joga átfogó fogalom, és a vonatkozó cím a *Szerzői jog és iparjogvédelem* lett.

csoport között közvetítők (például könyvkiadók, televíziók, rádiók, koncertügynökségek) vagyoni érdekeinek garantálására is. Hiszen a műpéldányok tulajdonjogának átruházása a mű felhasználójának is tulajdonjogot ad, ami adott esetben ütközhet a szerző szerzői jogából fakadó, a művön (és nem a műpéldányon) fennálló speciális vagyoni jogával is. Ez a – nem csupán akadémikus – probléma a szellemi alkotások, a szellemi tulajdon kettősségére, osztotságára vezethető vissza: a szerzői művön fennálló vagyoni jogok a kontinentális, szerzői jogi – tehát nem copyright – rendszerekben a szerző elidegeníthetetlen jogai, míg a műből készült műpéldányok az általános tulajdonjogi szabályok szerint ruházhatók át.¹³

A tulajdoni garanciából származtatott vagyoni jogokkal szemben a szerzői jogi törvényben garantált szerzői személyhez fűződő jogok, amelyeket az emberi méltóságból vezet le az Sztj. miniszteri indokolása, kizárólag a szerzőket és korlátozottabb formában a szomszédos jogi jogosultakat illethetik, az érdekeltek egyéb köreinek (a műközvetítőknek és a felhasználóknak) a művel kapcsolatban természetesen nincsenek semmilyen személyhez fűződő jogai. Vagyis mondható, hogy míg a tulajdoni garancia egészen más érdekeket biztosít a szerző és a felhasználó oldalán (tehát nem tekinthető egységes hivatkozási alapnak), a személyhez fűződő jogok csak az egyik érdekelti oldalhoz kapcsolhatók.

A magyar Alkotmánybíróság 1338/B/1992. számú határozatában mondta ki, hogy a szabadalmi jogok védelme a tulajdon alkotmányos védelméből eredeztethető, ugyanis a vagyoni jogok ilyen jellegű oltalma az Alkotmánynak a tulajdont oltalmazó rendelkezéseiből¹⁴ következik.¹⁵

A jogirodalom (*Gyertyánfy* [2006] 449. o.) szerint ezt kiterjesztően lehet úgy értelmezni, hogy az Alkotmánybíróság a szellemi alkotások jogának egész területére (így a szerzői jogra) is alkalmazhatóan ismerte el az alkotmányos tulajdonvédelmet, bár az egyes területek védelmével külön még nem foglalkozott.¹⁶ Ugyanakkor az Al-

¹³ Ennek a problémának az egyik, már gyakorlatban alkalmazott megoldását jelenti a jogkimerülés jogintézménye, amely lehetővé teszi, hogy a műpéldányok az első jogszerű átruházást követően mentesek legyenek a jogdíjfizetési kötelezettség alól, vagyis teljesen kikerüljenek a szerző rendelkezése alól (*Faludi* [1999] 86. o.). A magyar szabályozás az Sztj. 23. paragrafusának 5. bekezdésében korábban csak a belföldön való forgalomba hozatalra írta elő, az Európai Unióba belépés azonban az Európai Unió területére kiterjedő jogkimerülést hozott magával.

¹⁴ Alkotmány 9. paragrafusának 1. bekezdése (Magyarország gazdasága olyan piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül). 13. paragrafus 1. bekezdése (A Magyar Köztársaság biztosítja a tulajdonhoz való jogot).

¹⁵ 1338/B/1992. AB-határozat III. 3. bekezdés.

¹⁶ A magyar Alkotmánybíróság a tanulmány írása idején még csak olyan esetekben foglalkozott a szerzői jogot érintő alkotmányos kérdésekkel, amelyek nem igényelték a teljes jogterület alkotmányos determinációját. A 382/B/1995. és a 891/B/1990. AB-határozat a közös jogkezelő szervezetek nyilvántartásba vételének MIM-rendeletben való szabályozását vizsgálta, és kimondta, hogy a szerző vagyoni jogait, a díj feletti rendelkezést korlátozó jogkezelés szükségesszerű, a közérdekre tekintettel nem valósítja meg a tulajdonhoz való alapvető jog aránytalan és ezért alkotmányellenes korlátozását. Éppen a szerzők érdekében való, és egyedül a felhasználókat korlátozza abban,

kotmánybíróság döntése nem alkalmazható minden további nélkül a szerzői jogra, továbbá a bíróság más határozataiban kimondott alapelvei fontos utalásokat tartalmaznak a szerzői jog más alkotmányos alapjogokból történő levezethetőségére is.

Ugyanis míg a szabadalmi jog a feltaláló nevének és feltalálói minőségének elismerésén, valamint a találmány nyilvánosságra hozatalának jogán (mint személyhez fűződő és ennek érvényesítéséhez való jogon)¹⁷ kívül kizárólag vagyoni jogokat tartalmaz, amelyek ténylegesen levezethetők a tulajdoni garanciából, addig a szerzői jog a szellemi alkotások jogán belül is elkülönülve, kiterjedt személyiségi jogokat garantál.

Ráadásul a szerzői vagyoni jogok köre az általános tulajdonfogalomhoz képest olyan jelentős eltéréseket is mutat (így például az általános szabály szerint a jogok elidegeníthetetlenek, nem gyakorolhatók időben végtelenül, és a jogok gyakorlásának további korlátait is a törvény maga szabályozza, a kisajátításra vonatkozó rendelkezések pedig – a szerzői jogi tulajdon már említett osztottsága miatt – alkalmazhatatlanok ebben a körben), amelyek nem feltétlenül támasztják alá a szerzői jog *elsődlegesen* tulajdoni determináltságát. Ez persze nem kérdőjelezi meg ugyanezt a meghatározottságot az Alkotmánybíróság által elismert tulajdonvédelemre vonatkozóan a szabadalmi jogban.

Az emberi méltósághoz fűződő alapvető jog jelentősége

Ugyanakkor azonban az emberi méltósághoz való alapjog, amelyből az Sztj. miniszteri indokolás csupán a szerző személyhez fűződő jogait vezeti le, ennél tágabb értelmezési lehetőségeket is kínál. Az emberi méltóság ugyanis az egyetlen általános anyajog, amelyből minden további alapjog eredeztethető, így például a véleménynyilvánításhoz való jog is, amelynek megformált kifejeződése¹⁸ a szerzői jog által védett mű. Az Alkotmánybíróság a 30/1992. (V. 26.) határozatában kimondja, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen „anyajoga” többféle szabadságjognak, az úgyneve-

.....
 hogy a szerzővel díjazása tekintetében hátrányára állapodjanak meg. A 240/B/1993. AB-végzés az üreshordozó-díjak végrehajtási rendeletben történő szabályozásának alkotmányellenességével foglalkozott, de mivel a döntés előtt hatályba lépő új szerzői jogi törvény törvényi szintre emelte a normát, az indítvány tárgyatlaná vált. A 814/B/1990. AB-határozat és a 303/B/1992. AB-végzés szerint törvényalkotási tárgy a televíziós adások átvitelrendszerének meghatározása. A 14/1994. AB-végzés pedig a járulékfizetés alkotmányos szabályozásáról rendelkezett.

¹⁷ Az 1995. évi XXXIII., a szabadalmakról szóló törvény 7. paragrafusa. A szabályból kitűnik, hogy a feltalálónak a törvény alapvetően a névhez való, illetve az ebből származtatható, személyhez fűződő jogokat biztosítja, és nem garantál olyan jellegű jogosítványokat, mint a szerzői jogban ismert integritásvédelem vagy az első nyilvánosságra hozatal átfogó jellegű, speciális személyhez fűződő joga.

¹⁸ A kommunikációs alapjogokból levezethető művészeti szabadságon nyugvó szerzői jogot *Schriccker* [1999] nevezi igen találóan minőségi/minősített emberi kommunikációnak (*qualifizierte menschliche Kommunikation*).

zett kommunikációs alapjogoknak. Ebből eredő, külön nevesített jogok a szólás- és a sajtószabadság, amely utóbbi felőleli valamennyi médium szabadságát, továbbá az informáltsághoz való jogot, az információ megszerzésének szabadságát. Tágabb értelemben a véleménynyilvánítási szabadsághoz tartozik a művészi, irodalmi alkotás szabadsága és a művészeti alkotás terjesztésének szabadsága, a tudományos alkotás szabadsága és a tudományos ismeretek tanításának szabadsága.

Vagyis az Alkotmánybíróság az emberi méltóság anyajogából levezetve több olyan jogot is elismer, amelyek a szerzői jog szélesebb megalapozottságát jelenthetik. Ide tartozhat a véleménynyilvánítás, az alkotás, a művészet, a tudomány szabadsága is, de az újabb szakirodalomban felmerült az információs szabadságból való levezetés gondolata is.

A tudományos és művészeti élet szabadsága

A magyar alkotmányőrök még nem foglalkoztak kifejezetten a tudományos és művészeti szabadság tartalmával. A gyakran határozatszövegekben is elismert mintaként követett német alkotmánybírák már korán kifejtették,¹⁹ hogy ez nemcsak a szerzőket, de a műkövetítőket és a felhasználókat is megillető olyan általános alapjog, amely az érdekek kiegyensúlyozása mellett minden egyes, a kultúrában részesülni kívánó személyt megillet,²⁰ és így a szerzői jog alkotmányos alapjaként elismerendő garancia.

A német alkotmánybíróság először a Schallplatten-döntésben²¹ foglalkozott a művészeti szabadság személyi körével, amikor a mű közvetítőire vonatkoztatva kimondta azt, hogy a többszörözés, a terjesztés és a nyilvánosságra hozatal szerzői jogosítványai olyan jogok, amelyek a szerző és a közönség közti közvetítő funkciót betöltő személyek tevékenységét is biztosítani hivatottak úgy, hogy a művészeti szabadság megvalósulását a közvetítőknek a szükségesnél erősebb korlátozása nem gátolhatja. Bár a bíróság ebben a határozatában nem említi a szerzői jog társadalmi szerepét (szociális meghatározottságát), nyilvánvaló, hogy amikor a szerzői jogot a művészeti szabadság érdekében korlátozhatónak tekinti, akkor azt az alapelvet érvényesíti, hogy a művészeti tevékenység fenntartásában nemcsak a szerzőknek, de a műkövetítőknek is nélkülözhetetlen szerepe van.

¹⁹ BVerfGE 30, 173 (1971. 02. 24.). Mephisto; BVerfGE 77, 240 (1987. 11. 03.). Werbung für eine Theateraufführung.

²⁰ Bár a német alkotmánybíróság csak a művészeti szabadsággal foglalkozik, és nem érinti a tudományos szabadság kérdését, úgy vélem, e tekintetben a művészeti szabadsággal kapcsolatban mondotak analóg módon alkalmazhatók a tudományos szabadság területén is. Ugyanakkor megjegyzem, hogy talán még a tudományos és művészeti élet szabadságára való hivatkozás sem lehet elegendő alkotmányos alap az olyan újabb szerzői jogi művek védelmének kiegyensúlyozott szabályozásakor, mint az adatbázisok vagy a szoftverek oltalma. Erre ebben az írásban később térek ki.

²¹ BVerfGE 36, 321 (1974. 03. 05.). A döntés a művészeti szabadságnak a médiában betöltött szerepét vizsgálta.

A német bírói testület egy későbbi, már hivatkozott döntésében²² kimondta, hogy noha a reklám nem tekinthető műközvetítőnek, mégis védendő kommunikációs eszköz (és emiatt a művészeti szabadság oltalma alá tartozik), hiszen a „kommunikációs alapjogok” által védett más értékekhez hasonlóan létezésének szükségszerű feltétele a nyilvánosság, a közönség. E döntés értelmében a művészeti szabadság nemcsak a szerző és a műközvetítők jogait biztosítja, de garanciát nyújt a felhasználók, a közönség számára is a művekhez való hozzáférésre.

Másként megfogalmazva, a bíróság híres Mephisto-döntésében²³ mondta ki, majd megismételte BVerfGE 67, 213. számú döntésében, hogy azon személyek köre, akik a művészeti szabadságra hivatkozhatnak, egybeesik azon személyekével, akik a műalkotással kapcsolatba kerülnek.²⁴

A Mephisto-döntésben a német alkotmánybíróság nemcsak a művészeti szabadság terjedelmét, de egyben a korlátait is meghatározta, kimondva, hogy korlátok nélküli szabadságjog egy szociális elveken nyugvó, a társadalom minden tagjának érdekeit figyelembe venni kívánó társadalomban elképzelhetetlen.²⁵ Így különösen korlátja lehet a művészeti szabadságnak a személyiségvédelem (vagyis a művészeti szabadság nem gyakorolható más emberi méltóságának megsértésével), másrészt a szociális állam sem engedheti egy tagja jogának mások (jogos vagyoni) érdekei rovására való érvényesítését.

Áttekintve a német alkotmányértelmezési gyakorlatban a művészeti szabadságra vonatkozóan (elsősorban szerzői jogi esetek alapján) kialakult felfogást, egyet lehet érteni azzal a tágabb értelmezési gyakorlattal, amely az alkotmányos szerzői jogot nem kizárólag a szerző oldaláról közelíti meg, hanem egy sokkal általánosabb megközelítésben tárgyalva, azt a művészeti szabadság konkretizálódásának tekinti,²⁶ ugyanakkor a szerző vagyoni jogai korlátozásának lehetőségét csak úgy látja megvalósíthatónak, ha azzal sem sérül a művészeti szabadság.

A szerzői jog művészeti szabadság által való meghatározása olyan átfogó alap, amely lehetővé teszi valamennyi érdekelt jogainak biztosítását és az ezen belüli egyensúly kialakítását, ugyanakkor csak a „klasszikus” szerzői jogi területeken (a művészeti alkotások – és legfeljebb analógia útján a tudományos művek – esetében) alkalmazható fogalom, hiszen a szintén szerzői jogi védelem alatt álló szoftveren fennálló jogok művészeti szabadságból levezetése talán már nem lenne indokolt.²⁷

²² BVerfGE 77, 240 (1987. 11. 03.). Werbung für eine Theateraufführung.

²³ „Werkbereich und Wirkungsbereich betrifft und eine unlösbare Einheit bilden.” BVerfGE 30, 173, 191. Mephisto.

²⁴ „Vielmehr müsse auch der personale Geltungsbereich des Grundrechts auf den Wirkenbereich des Kunstwerkes erstreckt werden.” (Henschel [1990] 1939. o.)

²⁵ „Eine nichts begrenzte Freiheit ist in einer sozialen Gemeinschaft undenkbar.” BVerfGE 30, 173, 193 Mephisto.

²⁶ Peter Häberle alkotmányjogász gondolatát Wandtke [1991] idézi (485. o.).

²⁷ Persze az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Uniói Egyezmény (kihirdette az 1975. évi 4. tvr.) 2. cikke nyomán a szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogok kereskedelméről szóló megállapodás (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights, TRIPS, kihirdette az 1998.

Emiatt még a művészeti szabadság látszólag elég tág fogalma sem lehet minden további nélkül és kizárólag a szerzői jog alkotmányos gyökere.

A kultúrában való részvételhez fűződő jog jelentősége

A kulturális jogokat az ENSZ Emberi jogok egyetemes nyilatkozata 27. cikke és a Gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezségokmányának 15. cikke rögzíti. Bár mindkét nemzetközi emberi jogi dokumentumot kötelezőnek ismerte el magára nézve Magyarország, ezek a magyar jogrendszer részét képezik, a szerzői joghoz kapcsolódó szakaszok közül mégis csak a Gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezségokmány 15. cikkének második mondata vált hivatkozási alappá a szerzői jogi irodalomban (*LXXVI. törvény indokolása* [1999]).

A kultúrához való jog olyan – jogszabályi szinten, de az emberi jogi szakirodalomban is – elismert jog, amely magában foglal számos egyéb deklarált jogot, így a művészeti és tudományos szabadságot, az oktatás szabadságát, a vallásszabadságot és az információs szabadságot is.

A magyar szakirodalomban *Kardos* [2002] érinti a szerzői jog alkotmányból való levezetésének problémáját, bár a jogterület egyébként megfelelőnek tűnő szabályozási szintje miatt nem feltétlenül tartja szükségesnek ennek részletesebb tárgyalását. Ugyanakkor véleménye szerint a legutóbbi időben a magyar joggyakorlatban felmerült szerzői engedélyezési problémák mégis felvetik a szerzői jog mai korlátainak alkotmányos megalapozottságát.

Kardos Gábor idézett cikkében a kultúrához való jogot tágabban (mint az oktatáshoz való jogot magában foglaló garanciát is tartalmazó jogot) és szűkebben (az ENSZ Emberi jogok egyetemes nyilatkozata szövegének megfelelő módon) is meghatározza. Utal arra, hogy a kulturális jogok egyszerre jelentik a kultúrában való részvétel, az élvezet, illetve a részesülés jogát, továbbá a szerzői jogi védelemhez való jogot is.²⁸

A kultúra egyszerre jelenti az emberiség eddig felhalmozott anyagi és szellemi örökségét, a tudományos és művészeti alkotás folytatását, de az egyik társadalmi csoportot a másiktól megkülönböztető anyagi és szellemi tevékenységek összességét is (*Kardos* [2002] 33. o.).

.....
 évi IX. törvény), sőt a Tanács 91/250/EGK irányelve a számítógépi programok védelméről (a továbbiakban: szoftverirányelv) is irodalmi műnek tekinti a szoftvert, véleményem szerint azonban csupán besorolástechnikai okból és nem az irodalmi művekkel való teljes megfelelés alapján.

²⁸ *Kardos* [2002] elismeri, hogy a kulturális jogok garantálása nem sokat ad hozzá a szerző jogainak más módon garantált érvényesüléséhez, mivel a szellemi alkotások „termelési tényezővé, illetve alapvető áruvá válása” miatt a polgári jogi szabályozás sokkal hatékonyabb védelmet képes biztosítani. A szerző ezt elsősorban a vagyoni jogok biztosításánál látja megoldottnak – amiből arra lehet következtetni, hogy ugyanez nem igaz a személyhez fűződő jogokra, ahol ebből fakadóan erősebb befolyása lehet a kulturális jogokra való hivatkozásnak.

Ebből következik, hogy a kultúrához való jog lehet az a kellően átfogó alapjog, amely az érdekek kiegyensúlyozására törekedve a szerző, a műközvetítők és a közönség jogainak garantálását is jelenti egyben – alkalmazhatóan a szerzői jog által védett összes tárgyra.

Az információs jogok jelentősége

Egy olyan tanulmányban, amely a szerzői jogot és a korlátozásait indokoló érveket is keresi, nem hagyható említés nélkül az a jelenség sem, amelynek tárgyalása az utóbbi évek szerzői jogi irodalmában is egyre jelentősebb részt foglal el.

Az információs társadalomban a szerzői jog és az információs jogok kapcsolatának szabályozása jelenti a szerzői jogban az egyik legnagyobb kihívást.²⁹ Az, hogy az Európai Unió szerzői jogra vonatkozó irányelvei egyre gyakrabban a szerzői műveket „információnak” is tekintik, és ekként kezelik, egy későbbi paradigmaváltás előjelének is tekinthető. Az információhoz való hozzájutás az új, tudásalapú társadalomban alapvető jelentőségű, ami felveti az „információk piaca felosztásának” kérdését is.

Az azonban, hogy az információban rejlő hatalom hogyan osztható fel a szerző és a közönség között igazságosan, egyelőre nem megoldott kérdés, hiszen nem alakultak ki az erre vonatkozó biztos kritériumok. Mindenesetre az információhoz való hozzáférést gátló és kontrolláló eszközöknek már most kiterjedt tárháza létezik, amelyek jogosan – vagy adott esetben jogtalanul – korlátozzák a felhasználókat az információhoz (a szerzői műhöz) való hozzáférésben.

A véleményszabadságból levezetett információhoz való hozzáférés jogát elismerik nemzetközi egyezmények³⁰ csakúgy, mint a magyar alaptörvény.³¹ Bár az információs szabadság korábbi értelmezési gyakorlata nem foglalkozott a szerzői

²⁹ A szerzői jog és az információhoz való jog egyre erősödő kapcsolatáról írott számos kisebb tanulmány mellett az első jelentős terjedelmű és összefoglaló célú disszertáció Kröger [2002].

³⁰ Az ENSZ Emberi jogok egyetemes nyilatkozatának 19. cikke kimondja, hogy minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást, és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon. A Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának 19. cikk (2) bekezdése a fentebb mondottakat csak a mód meghatározásával bővíti, kiterjesztve a jogot a szóban, írásban vagy nyomtatásban, művészi eszközök segítségével vagy bármilyen neki tetsző módon való kifejezésére. (Ratifikálta: 1976. évi 8. tvr.) Az Európai Emberi Jogi Egyezmény 10. cikke pedig kimondja, hogy mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokat tekintet nélkül, anélkül hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. (Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény. A hozzá tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyvvel együtt kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény.)

³¹ Alkotmány 61. paragrafus 1. bekezdés: A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje és terjessze.

művekkel,³² az elmúlt időszakban, részben az európai uniós jogi terminológia hatására, már a szerzői műveknek információként való értelmezési lehetősége sem marad figyelmen kívül. Az információ feletti rendelkezés és az információhoz jutás igénye a szerzői jogi szabályozásban és az ítélkezési gyakorlatban is egyre inkább természetes módon merül fel érvényesítendő szempontként.

A szerzői jognak a tanulmányban fentebb tárgyalt jogok mellett az információhoz mint a kulturális javak meghatározó részéhez való hozzájutás jogából való tudományos szintű levezetése még a jövő feladata, de a jogok erre való visszavezetésének lehetősége már ma sem kizárható.

A SZERZŐ JOGAINAK JELENLEGI KORLÁTAI

A belső korlátok rendszere

A magyar Sztj. ma hatályos állapotában is mind a szerző személyhez fűződő, mind a vagyoni jogai tekintetében kiterjedt, az alkotmányos jogokat védő belső korlátokat tartalmaz.

A törvény által a szerzőnek biztosított személyhez fűződő jogok a vagyoniaknál lényegesen kisebb mértékben ugyan, de korlátozhatók. Elsősorban a szolgálati művek esetében, amelyek egyébként is kivételt képeznek a szerzői jogok átruházhatatlanságának főszabálya alól: eltérő megállapodás hiányában a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg.

A szerző személyhez fűződő jogai ezekben a speciális esetekben sem átruházhatók, viszont csak megszorításokkal gyakorolhatók. Így a munkáltató dönthet a mű első nyilvánosságra hozataláról, ami a nem munkaviszonyban (vagy azzal egyenlő elbírálás alá tartozó jogviszonyban³³) alkotott művek esetében a szerzőnek kizárólagosan fenntartott, át nem ruházható, személyhez fűződő jog. Szintén a nyilvánosságra hozatallal kapcsolatos korlátozásnak tekinthető az a speciális szabály, amelynek értelmében – ha a szerző munkaviszonyból folyó kötelezettségeként alkot –

³² A magyar gyakorlat – az Alkotmány szövegéből adódóan is, amely nem általános információs jogot garantál, hanem a közérdekű adatokhoz való hozzáférést – ma sem foglalkozik ezzel. A norma szövegéből adódóan pedig valószínűleg a jövőben is csak az általános vélemény szabadságból lehet majd levezetni az átfogóbb tartalmú információs jogot. Érdeemes megjegyezni, hogy a német alkotmánybíróság már egy 1969. évi, az információs szabadságra vonatkozó „ősdöntésében” (Leipziger Volkszeitung, BVerfGE 27, 71, 81) kimondta, hogy az információhoz való jog az ember arra való alapvető igénye, hogy a lehető legtöbb forrásból tanulhasson, hogy tudását bővítse és személyiségét formálja.

³³ „A munkaviszonyból folyó köteletség teljesítésekképpen elkészített műre vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell, ha közszolgálati vagy közalkalmazotti jogviszonyban álló vagy szolgálati jogviszonyban foglalkoztatott személy, vagy munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti tag alkotta meg a művet.” (Sztj. 30. paragrafus 7. bekezdés.)

a munkaadónak való műátadás aktusa a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül. [Vagyis itt maga az átadás mint reálcselekmény a döntő, ettől kezdve a munkaadó dönthet szabadon a tényleges nyilvánosságra hozatalról,³⁴ míg a nem szolgálati viszonyban alkotott művek esetében a döntés teljes mértékben a szerző autonómiájába tartozik (Sztj. 10. paragrafus 1. bekezdés).] Szintén a személyhez fűződő jogok (de egyben a vagyoni jogosultságok) korlátjaként és egyben fokozott biztonságot nyújtó előírásaként említhető az a kötelezettség, amely szerint a szerző munkaviszonyból folyó kötelezettsége teljesítéseként megalkotott művel kapcsolatos jognyilatkozatokat írásba kell foglalni.

A szerző ilyen jellegű korlátozása és a munkaadó szinte szerzői jogokkal való felruházása egyébként nem általános gyakorlat még a kontinentális szerzői jogi rendszerekben sem. Így például a *droit d'auteur*-elvet már-már a szélsőségeséig valló német szerzői jogi törvény szerint a munkaadó – a szoftverművektől eltekintve – soha nem lesz közvetlenül szerzői művek jogosultja, hanem a többi felhasználóhoz hasonlóan csak szerződés útján szerezhet felhasználói jogokat [Urheberrechtsgesetz 43. paragrafus és 69. paragrafus *b*) pont]. Mindenesetre az a szoftvereknél már a német szabályozásban is elfogadott gondolat, hogy a szerzőn kívül olyan személynek is biztosítsanak közvetlenül szerzői jogokat, aki annak létrejöttéhez alkotó tevékenységgel egyáltalán nem, de anyagilag annál inkább (sőt, esetenként nélkülözhetetlenül) hozzájárult [uo. 137. paragrafus *d*) pont], mutatja annak felismerését, hogy a befektetések biztonsága, a mű létrejöttében más, vagyoniilag érdekelt személyek védelmében szükséges lehet a szerzői autonóm rendelkezési jog korlátozása.

A szerzői személyhez fűződő jogok korlátozását jelenti az is, hogy a szerző nem vonhatja vissza művét „csak úgy”, megváltozott világnézetére hivatkozva, ennek az abszolút személyiségi jognak³⁵ a gyakorlása csak biztosíték adásával és alapos okból történhet, ami egyértelműen a felhasználók, a műközvetítők vagyoni befektetési biztonságának a lehető legjobb garanciájaként értelmezhető.

³⁴ Sztj. 30. paragrafus 5. bekezdés. Megjegyzésre érdemes továbbá, hogy a nyilvánosságra hozattal párhuzamosan a mű visszavonására is speciális szabályok vonatkoznak, de ezek már nem a szerző jogainak korlátjaként, hanem inkább a munkaviszonyból fakadóan korlátozottan biztosított jogok különleges helyzetben való „mégis-biztosításaként” értelmezhetők a mű visszavonására irányuló szerzői nyilatkozat esetén. Ugyanez érvényes továbbá akkor, ha „a művön a munkáltató a munkaviszonyból eredő jogaival élve változtat, de a változtatással a szerző nem ért egyet”, és így „a munkáltató köteles a szerző nevének feltüntetését mellőzni” (Sztj. 30. paragrafusa 5. bekezdésének 2. és 3. mondata).

³⁵ „A szerző alapos okból, írásban visszavonhatja a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyét, a már nyilvánosságra hozott művének további felhasználását pedig megtilthatja; köteles azonban a nyilatkozat időpontjáig felmerült kárt megtéríteni.” (Sztj. 11. paragrafus.) „Ha a szerző alapos okból visszavonja a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyét vagy a már nyilvánosságra hozott művének további felhasználását ilyen okból megtiltja, a felhasználási szerződést felmondhatja. A felmondási jog gyakorlásának feltétele, hogy a szerző adjon biztosítékot a nyilatkozat időpontjáig felmerült kár megtérítésére.” (53. paragrafus 1–2. bekezdés.)

A visszavonási jogot úgy is tekinthetjük, mint olyan jogot, amely addig terjed, amíg a jogosultnak még bármilyen jogilag releváns befolyása van a műre: ahol kimerültek jogai (akár a már említett jogkimerülés miatt, akár mert az egyszerű műélvezet nem minősül felhasználásnak), ott már nem gyakorolhatja ezt a személyhez fűződő jogát. (Példával is megvilágítva: az író az eladott regény példányát nem veheti vissza a példány tulajdonosától visszavonási jogára hivatkozva, de a kiadásra kötött szerződést a törvényben biztosított feltételek fennállása esetén e joga alapján felmondhatja.³⁶)

A szerzőnek a művén fennálló vagyoni jogainak törvényben biztosított korlátozási³⁷ lehetőségei az említett személyiségi jogi megszorításoknál jóval kiterjedtebbek, mivel nem kizárólag a szolgáltatási jogviszonyban alkotott művek, hanem bármely mű esetében korlátozhatók.

Elsősorban a vagyoni jogok átruházhatósága jelenti az abszolút szerzői jog korlátját (tulajdoni oldalról pedig kiterjedését), mivel ilyen esetben a szerző rendelkezési joga szinte teljes mértékben (a személyhez fűződő jogoktól eltekintve) megszűnik a mű felett. Az Szjt. az együttesen alkotott művek (6. paragrafus 1. bekezdése), a munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott művek (30. paragrafus 1. bekezdése), a szoftverek (58. paragrafus 3. bekezdése), az adatbázisok (61. paragrafus 2. bekezdése) és a reklámozás céljára megrendelt művek (63. paragrafus 1. bekezdése), valamint a filmek (66. paragrafus 1. bekezdése) esetében teszi

³⁶ A felmondási jog és a visszavonás kapcsolatáról lásd részletesen *Faludi* [1999] 186. o.

³⁷ A szerzői jog korlátainak és a szerzői jog alóli kivételeknek a fogalma a jogirodalomban több értelemben is használatos. Abból kell kiindulni, hogy a szerzői jog legteljesebb formájában akkor illeti a szerzőt, ha a mű felhasználását kizárólag ő engedélyezheti, és ő maga döntheti el, hogy a felhasználásért kér-e díjat, vagy lemond erről. A szűkebb értelmezés szerint a kivétel fogalma az előbbi kettős feltételrendszer teljes figyelmen kívül maradását jelenti: azaz amikor a szerző engedélyére nincs szükség a felhasználáshoz, és jogdíjat sem kell fizetni érte. Ez az Szjt. szóhasználatában megfelel a szabad felhasználásnak. A korlátozás fogalma ebben a kontextusban azt az átmeneti helyzetet jelenti, amikor ugyan nincs szükség a felhasználáshoz a szerző engedélyére (ez a korlátozás), ugyanakkor – adott esetben csak átányjellegű – jogdíj mégis jár a szerzőnek. A korlátozás tehát a szerző jogának kisebb mértékű megszorítását jelenti, mint a kivétel.

A szűk értelmezés alapján a kivételek és korlátozások fogalma nem fedi le sem az átruházhatóságot (aminek következtében nem csak a szerző lesz jogosult az engedélyezésre), sem a védelmi időt (ami a szerző joggyakorlásának kétségtelen időbeli korlátja) és a közös jogkezelést sem (amikor pedig a szerző közvetítő szervezetten keresztül gyakorolja az engedélyezési jogot). Az Szjt. szabad felhasználásokra és a szerzői jog egyéb korlátaira vonatkozó fejezete ebben a szűk értelemben használja a kifejezéseket.

Tágabb értelemben (elszakadva a szigorú dogmatikától, de jogilag mindenképp helytállóan) azonban a szerzői jog korlátai közé sorolható minden szabály, amely bármilyen módon befolyásolja a szerzőnek a fent ismertetett korlátozás nélküli joggyakorlását. Ebben az összefüggésben szabad felhasználásnak lehet nevezni nemcsak a díjigény- és engedélyfüggetlen felhasználást, de azt az esetet is, amikor a szerzőnek bizonyos átánydíj jár a felhasználásért. Vagyis a szerzői jog korlátja minden szabad felhasználás, a védelmi idő, az átruházhatóság és a közös jogkezelés is.

Jelen tanulmány a „szerzői jog korlátja” kifejezést ez utóbbi, a tágabb értelemben használja.

lehetővé a vagyoni jogok átruházását. Az együttesen létrehozott művektől eltekintve, a munkaviszonyban vagy hasonló jogviszonyban alkotott művek és a további kategóriák közötti különbség – e tekintetben legalábbis – abban rejlik, hogy míg az előbbi esetekben a jogokat a munkáltató eltérő rendelkezés hiányában automatikusan, a munkajogi jogviszony alapján szerzi meg, addig a másik négy kivételnél éppen fordítva történik mindez: a törvény csak lehetőségként kínálja fel a vagyoni jogok átruházását, de erről külön meg kell állapodni. A különbség indokát az előbbi tartós jogviszony jellegében lehet megglelni.

A korlátozás célja nyilvánvalóan a gazdasági forgalom előli akadályok elhárítása, a művek könnyebb átruházhatósága, a mű feletti rendelkezés megkönnyítése. Ez kétségtelenül a szerző abszolút rendelkezési jogának erős korlátozását jelenti, ugyanakkor a befektetők, a szellemi alkotótevékenységet anyagilag támogatók szempontjából nélkülözhetetlen korlátozás.

A szerző vagyoni jogai korlátozásának másik nagy területe a szabad felhasználások csoportja, amelyek a törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén a közönség számára már azelőtt – esetleg a jogdíjfizetési kötelezettség alól is kivett – (szabad) hozzáférést biztosítanak a műhöz, hogy annak védelmi ideje lejárt volna. A védelmi idő lejártá előtti és az azt követő ingyenes hozzáférés *differentia specificája* abban rejlik, hogy míg az előbbi esetben meghatározott feltételek mellett, bizonyos felhasználói csoportok számára szabad csak a hozzáférés, de a többi felhasználó szerzői jogdíj fizetésére köteles, addig az utóbbi esetben minden felhasználó számára korlátlanul, szabadon felhasználhatóvá válik a mű.³⁸

A szabad felhasználásokhoz képest talán kevésbé egyértelműen, de a művön fennálló szerzői jogok időbeli korlátozása, a védelmi idő szabályozása is a szerzői jogi tulajdon (tehát elsősorban a vagyoni jogok³⁹) közönség javára való megszorítását jelenti. A szerző szellemi tulajdona a mű megalkotását követően már – legalábbis általában – nem igényel további befektetéseket, anyagi ráfordítást,

³⁸ Ez alól a követő jog kiterjesztéseként is értelmezhető védelmi idő lejártá utáni járulékfizetés (*domain public payant*) képez kivételt, amelynek értelmében az Szjt. 100. paragrafusá szerint a szerzői jogok védelmi idejének eltelte után az eredeti képzőművészeti és iparművészeti alkotás tulajdonjogának kereskedelmi tevékenységet folytató gazdálkodó szervezet közreműködésével történő átruházásakor járulékot kell fizetni. Ez a szabály a képzőművészeti alkotók számára ad kedvezményt, mivel ezen a művészeti területen nagyon gyakori, hogy csak a védelmi idő lejártát követően „válnak értékessé” az alkotások, viszont e szabály nélkül a szerzők (illetve leszármazottaik) már semmilyen módon nem részesülhetnének ebből.

³⁹ A magyar szerzői jogi szabályozásban egészen az új törvény megalkotásáig a személyhez fűződő jogok időben korlátlanok voltak (hasonlóan a ma is hatályos francia joghoz). Az Szjt. viszont a 2006/116/EK (korábban: 93/98/EGK) számú, a szerzői jog és bizonyos kapcsolódó jogok védelmi idejének összehangolásáról szóló irányelvben (a továbbiakban: védelmiidő-irányelv) előírtak határára a személyhez fűződő jogok védelmi idejét összhangba hozta a vagyoni jogok esetére biztosított *post mortem auctoris* 70 éves védelemmel, és csak igen erős megszorításokkal engedti a személyhez fűződő jogok védelmi időn túli érvényesítését.

ellentétben a dologi tulajdonnal, amelynek fennmaradása, állagának megőrzése folyamatos törődést követel. (Megjegyzésre érdemes, hogy inkább csak ez utóbbi, az állagmegőrzés nem kíván a szellemi tulajdon esetében további ráfordítást, hiszen a mű fennmaradása – az átdolgozás, a reklámozás, a kiadás – például jelentős költségeket jelenthet.)

Más oldalról közelít az a felfogás, amely szerint a szerző halála után korábban 50,⁴⁰ ma 70 évig tartó védelmet⁴¹ csak a jogutódoknak a szerzővel (és így közvetve a művel) való közeli kapcsolata indokolja.⁴² Ezt támasztja alá az is, hogy – a már említett kivételektől eltekintve – csak öröklés útján lehet a szerző vagyoni jogait megszerezni, ami pedig tipikusan közeli kapcsolatot feltételez az örökhagyó és utóda között. (Érdekes megjegyezni, hogy az 50/70 éves *post mortem auctoris* védelem a „kétgenerációs” elvből vezethető le, mivel két emberi generáció együttes élettartama korábban 50 év volt, ma pedig – legalábbis az európai uniós védelmiidő-irányelv preambuluma szerint – 70 év. Persze Magyarország e tekintetben nem rendelkezik ilyen kedvező mutatókkal, de a 70 éves védelmi időre vonatkozó rendelkezést egyéb megfontolásokra tekintettel⁴³ mégis bevezette az Szjt. Összefoglalva tehát a művön fennálló jogok és az ebből szedhető hasznok a szerző halálát követő 70 év lejártával megszűnnek.)

Nem vitatható, hogy a védelmi idő felemelésének indokául szolgáló, megnövekedett átlagéletkoron és a szerzők hozzátartozói iránti méltányosságon túl más szempontokat is figyelembe kell venni a védelmi idő optimális tartamának meghatározásánál. A hosszú védelmi idő ugyanis másod-, sőt harmadfokú örökösöket is részesít a szerzői jogokból származó bevételekből, ami viszont egyben a közönség művekhez való szabad hozzájutását is gátolja.⁴⁴

.....
⁴⁰ 1969. évi III. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: régi Szjt.) 15. paragrafus 1. bekezdés. A vagyoni jogok a szerző életében és halálától számított 50 éven át részesülnek védelemben. (Meg kell jegyeznünk, hogy a törvény 12. paragrafusának 1. bekezdése szerint a személyhez fűződő jogok időben korlátlanok. A szerző ezeket a jogait másra nem ruházhatja át, és róluk nem mondhat le.)

⁴¹ „A szerzői jogok a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben.” (Szjt. 31. paragrafusának 1. bekezdése. A 70 éves védelmi időt még a régi Szjt.-t módosító 1994. évi VII. törvény 13–18. paragrafusai vezették be, akkor még csak a vagyoni jogok tekintetében.)

⁴² Az Szjt. ugyanis az öröklés útján való jogátszállást engedi meg, és ezt is a megszorítással, hogy az utódok a jogokat nem ruházhatják át, csak maguk között. [„A vagyoni jogok örökölhetők, róluk halál esetére rendelkezni lehet. A vagyoni jogokat öröklés útján megszerző személyek azokról egymás javára rendelkezhetnek.” (Szjt. 9. paragrafus 4–5. bekezdése.)]

⁴³ A 70 éves védelem bevezetésének egyik oka volt, hogy a Berni Unió Egyezmény egyes tagállamaiban, ahol már 70 év volt a védelmi idő, így lehetővé vált a magyar művek szintén 70 éves védelme. További indokát jelenti a védelmi idő felemelésének az, hogy a Római Egyezménybe való belépést követően szomszédos jogi jogosultak kaptak volna 50 éves – a szerzőkével azonos hosszúságú – védelmet, ami a két jogosulti kör alapelvi szinten való megkülönböztetését szüntette meg.

⁴⁴ A kérdés érdekkiegyensúlyozó szabályozásának igényére utal *Faludi* [2001] szerzői jogi fejezete (A felemelt védelmi idő újabb indokai, a közkincsbe kerülés című alfejezet).

A szabad felhasználások mögötti értékek, érdekek

Az Szjt.-nek szinte valamennyi mai korlátozási szabálya társadalmilag kiemelt érdek, az emberi jog érvényesülését kívánja segíteni (*Gyertyánfy* [2006] 194. o., *Lontai és szerzőtársai* [2004] 86–87. o., *Kabai–Szinger–Tóth* [2005] 181. o.), ami érdemben szolgálja a törvény preambulumban hivatkozott sokrétű kiegyensúlyozottság célját. A szabad felhasználásokat ebben a fejezetben több szempont szerint is értékeli a tanulmány. Itt is meg kell jegyezni, hogy ezek a felhasználások sok esetben közgazdaságilag is indokolhatóak, alátámaszthatók. A közgazdasági szempontú értékelés során a *Landes–Posner* [2003] elméleti rendszere lehet irányadó: a szabad felhasználások egy részét a szabad felhasználások nélkül keletkező magas tranzakciós költségek támasztják alá, vagyis az adott felhasználás tekintetében a kizárólagos engedélyezési jog biztosítása, gyakorlása és érvényesítése igen magas társadalmi költséget okozna (ilyen lehet például a magáncélú többszörözés később vizsgált esetköre), ezekben az esetekben tehát a szabad felhasználás bevezetése (akár kompenzációhoz kötve) nem okoz kárt a jogosultnak. Egy másik csoportba tartoznak a negatív károk, amikor a szabad felhasználásként értékelt cselekmény – megfelelő előírások között – végső soron nem hátrányt, hanem előnyt jelent a szerzőnek, ilyen lehet például az idézés, átvétel szabálya. Egy harmadik csoportba pedig azok a szabad felhasználások tartoznak, amelyek a szerzőnek pozitív, tényleges kárt okoznak, viszont a társadalom egésze számára olyan értékük van, ami közvetve a szerzőnek is előnyökkel jár (ilyenek például az információs célú szabad felhasználások).

A TUDOMÁNYOS ÉLET, AZ ALKOTÁS ÉS A MŰVELŐDÉS SZABADSÁGA • A tudományos élet, illetve az alkotás, a művelődés szabadságát (*Gyertyánfy* [2006] 198. o.) szolgálja az idézés szabad felhasználása. Kétségtelen, hogy az idézés elsősorban a tudományos alkotótevékenység egyik alapvető eszköze (bár egyes esetekben a művészeti alkotás is él vele), célja, hogy a tudomány már elért eredményei felhasználhatók legyenek, és ezt ne akadályozhassa az engedélyszerzési kötelezettség. Mivel a felhasználás a forrás megjelöléséhez kötött, ezért ezáltal biztosított az, hogy a tudományos eredményt ne lehessen plagizálni.

Az idézés szabálya a régi szerzői jogi törvényhez képest változatlan formában szerepel a hatályos rendelkezések között,⁴⁵ azzal az eltéréssel, hogy a képzőművészeti és hasonló alkotások idézésének lehetősége az új szabályozásban ki van zárva (Szjt. 67. paragrafus 5. bekezdés). Ennek okát a kommentárok abban jelölik meg, hogy a képzőművészeti alkotások esetében a mű részletének idézése a teljes alkotás integritásának megsértéséhez vezethetne,⁴⁶ illetve e műtípusok esetében a részletek kiemelése a mű megcsonkításával, torzításával járhatna (*Gyertyánfy* [2006] 200. o.).

⁴⁵ Régi Szjt. 17. paragrafusának 1. bekezdése, Szjt. 34. paragrafusának 1. bekezdése.

⁴⁶ *Kabai–Szinger–Tóth* [2005] kommentárja, 34. paragrafus 1. bekezdés.

A törvény indokolása a változtatás indokára nem utal. A hivatkozott szakirodalmi állásponttal szemben fel lehet azonban érvként hozni, hogy ugyanez az aggály felmerülhetne bármely más műtípus esetében is – ahogy arra a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) 7/96. számú döntése rávilágít: szintén sérelmes lehet a szerző személyhez fűződő jogaira az, ha egy szövegműben olyan környezetbe kerül az idézet, hogy azzal az eredeti tartalom érdemben megváltozik (SZJSZT [1998] 157. o.). Nyilvánvaló azonban, hogy nem minden idézés sérelmes az eredeti irodalmi alkotás szerzőjének személyhez fűződő jogaira, ahogy nem minden idézés sérelmes a képzőművészeti alkotások jogosultjainak személyhez fűződő jogaira sem. Egy másik szakirodalmi forrás maga is elismeri, hogy a szoftver vagy az elektronikus adatbázis idézésekor is problémát jelenthet megtalálni az elfogadható célt (noha ezek nincsenek kizárva az idézési szabad felhasználás hatálya alól).⁴⁷ A *Kabai–Szinger–Tóth* [2005] kommentárja a képzőművészeti alkotásokra vonatkozó megszorítással kapcsolatban utal arra, hogy ez akadályozhatja az alkotások parodizálását, a belőlük való karikatúrakészítést (189. o.). Persze az idézés nem szükségszerűen jelent paródiacélú felhasználást sem, így ebből a szempontból is túl szigorúnak (tágnak) tarthatjuk a megszorítást. Úgy tűnhet, hogy a kizárás oka az új szerzői jogi törvény elfogadásakor valami időleges piaci diszfunkció lehetett, amely ma már nem releváns. Erre utal az is, hogy ilyen típusú jogvita az utóbbi években egyáltalán nem volt. Utalni lehet itt arra is, hogy sem a Berni Uniós Egyezmény alapul szolgáló szabálya, sem pedig az *Infotársadalom-irányelv* [2001] (amire a szakirodalom sokszor infosoc-irányelvként hivatkozik) vonatkozó rendelkezése nem zárja ki az idézés valamennyi műtípus esetében való érvényesülésének lehetőségét, ezért megfontolható lenne a visszavezetése is a szabályozásba.

AZ OKTATÁS SZABADSÁGA • Az idézéshez hasonló alapjogok érvényesülését szolgálja az átvétel szabálya is. Ugyanakkor ennek a korlátozásnak az elsődleges célja mégis inkább az oktatás szabadságának és nem a tudományos kutatás szabadságának biztosítása, bár a szabály mindkettőre utal. Ennek a korlátozásnak az elődje szintén megtalálható a régi Sztj.-ben, de már az új Sztj. eredeti szövegében is érdemi jellegűek, jelentősek a változtatások a korábbiakhoz képest: míg a régi Sztj. szerint az átvétel valamennyi műtípusra vonatkozott, az új Sztj. csak az irodalmi és zene-művekre terjedt ki (mivel az oktatás körében jellemző módon ezeket az alkotásokat használják prezentációs célra). Ezt a szűkítést viszont az Sztj. 2008. évi módosítása⁴⁸ gyakorlatilag felszámolta, éppen azzal az indokkal, hogy az oktatás körében való felhasználást más műtípusok körében sem akadályozza a szerzői jog, ezért a szabály

⁴⁷ *Gyertyánfy* [2006] 200. o. A szoftver esetében ráadásul ennek a szabálynak az európai uniós joggal való összhangja is kérdéses lehet.

⁴⁸ 2008. évi CXII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosításáról (a továbbiakban: 2008. évi módosítás).

hatálya újra kiterjedt a filmekre, a képzőművészeti és hasonló alkotásokra is (2008. évi módosítás 5. paragrafus).

Ez a kiterjesztés abból a szempontból is fontos, hogy ugyan az utóbbi években úgy tűnhetett, hogy a korlátozás főként a tankönyvkiadásra koncentrált, azon belül is a szöveggyűjtemény-készítést hozza kedvezőbb helyzetbe, az oda-vissza módosítás mégis utal arra, hogy a korlátozás másik alapvető funkciója éppen a médiakezelés tanításának eszköze volt, vagyis egy olyan helyzetet szabályozott, amikor az átvevő mű csak létrejön, de utána nem kerül szélesebb körben felhasználásra.⁴⁹

Itt lehet utalni arra, hogy a régi törvény ebben a körben külön nevesítve tette lehetővé az iskolarádió, illetve iskolatelevízió céljára való felhasználást – ezt egyébként ma sem zárná ki sem a nemzetközi, sem az európai uniós jog, különösen, mivel a sugárzási jog nem harmonizált. Az is erősíti, hogy a korlátozás célja mindig is elsősorban az oktatás könnyítése volt, hogy eredetileg az oktatási és a tudományos ismeretterjesztési cél szerepelt a szabályban. Az új törvényben ez utóbbit a tudományos kutatás célja váltotta fel – a változtatás okára az indokolásban nincs válasz, ugyanakkor a megfontolás mögötte talán a következő lehet: a rendszerváltás a korábbi rendszerben ismert és elterjedt tudományos ismeretterjesztés jelentőségét minimálisra csökkentette, ezért már nem volt indokolt ezt olyan kiemelkedő célként kezelni, ami miatt akár a szerző jogának korlátozása is indokolt lehet. Ha viszont ennek a szűkítésnek az oka csak az *Infotársadalom-irányelv* [2001] szó szerinti végrehajtása volt (amely valóban oktatási és tudományos kutatási célt említ), úgy véljük, fennmaradt volna a tudományos ismeretterjesztés esetköre is, mivel ez a fogalom lefedte volna az – európai uniós jogban egyébként közelebből meg nem határozott – „oktatási szemléltetést”, aminek keretében az irányelv megengedi az átvételi célú korlátozást. (Csak a kiterjesztő értelmezés tilalma miatt nem lehet megpróbálkozni azzal az érveléssel, hogy a tudományos ismeretterjesztés belefér az oktatási szemléltetés céljába.)

A törvénybe csak a 2003. évi módosítás során, az *Infotársadalom-irányelv* [2001] átültetése miatt került be az a kitétel, hogy a korlátozás alá tartozó átvétel nem szolgálhat jövedelemszerzést vagy jövedelemfokozást, noha kétségtelen, hogy ez a megszorítás már korábban is indokolt lett volna. Mindenesetre erre az időpontra érett meg a jogi szabályozás módosítása, mivel az időközben versenypiaci viszonyok közé került tankönyvkiadás valóban indokolatlanul nyert előnyt azáltal, hogy a szerzői jogi jogosultaknak az átvétel fejében nem kellett jogdíjat fizetnie.⁵⁰ Az átvételt megvalósító mű minden üzletszerű felhasználása engedélykötelessé vált: ez gyakorlatilag csak

⁴⁹ Itt utalni kell arra, hogy az átvehető művek körének a 2008. évi módosítással lezajlott bővítése az Sztj. 68. paragrafusának 2. bekezdésével való viszonyt is átalakította: ma már a képzőművészeti és hasonló alkotások átvétele a 34. paragrafus 2. bekezdése keretében lehetséges.

⁵⁰ A német alkotmánybíróság egy ugyanolyan szabályozást, mint az Sztj. korábbi rendelkezése, már az 1960-as években alkotmányellenesnek nyilvánított, éppen arra hivatkozva, hogy nem arányos a szerző jogának olyan korlátozása, amely a piaci alapon működő tankönyvkiadók részéről semmilyen kompenzációt nem biztosít számukra műveik felhasználása fejében (Kirchen- und Schulgebrauch

az iskolai oktatáson belüli felhasználásokat hagyja a szabad felhasználás körében. Ha egy átvételekre építő könyvet rendszeresen haszonszerzésre törekedve többszöröznek, illetve terjesztenek, az engedélyköteles lesz – ilyen módon a tankönyvkiadás gyakorlatilag kiesett a szabad felhasználás hatálya alól (*Gyertyánfy* [2006] 201. o.). Ezen a ponton érdemes felhívni a figyelmet újra a szerves jogfejlődés jelenségére: kétségtelen, hogy a régi Sztj.-ben több olyan korlátozás is szerepelt, amely a korábbi társadalmi-kulturális berendezkedést támogatta, amelyben az államnak a kultúra alakításában is súlyosabb szerepe volt, mint ma. E helyzetet tükröző szabálynak kell tekinteni az állami tankönyvkiadást jelentősen segítő korábbi átvételi szabályokat is. Ugyanakkor a rendszerből ezeknek a berögződéseknek a kiemelése is fokozatosan és olyan módon történhetett csak meg, hogy az érdemben nem befolyásolta az érvényesíteni szükséges társadalmi érdekeket.

Ebben a tárgykörben végül utalni kell arra, hogy a korlátozás ma sem terjed ki az internetes lehívásra hozzáférhetővé tett tananyagokra, annak ellenére, hogy a tankönyvvé nyilvánításra vonatkozó szabályok az ilyen tananyagokra is kiterjednek. A törvény vonatkozó szakaszát érintő indokolások sem utalnak különösebb indokra, ami miatt a nemzeti szabályozás ne használhatná ki e tekintetben is az *Infotársadalom-irányelv* [2001] által egyébként biztosított kereteket [5. cikk 3. bekezdés a) pont].

Az oktatási és tudományos szabadság érvényesülését szolgálja a 68. paragrafus 2. bekezdése is, amely szerint tudományos ismeretterjesztő előadás, továbbá iskolai oktatás céljára képzőművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás képe, valamint a fotóművészeti alkotás a szerző hozzájárulása és díjazás nélkül felhasználható. Ez a szabály – amelyet a 2008. évi módosítás hatályában úgy szűkített, hogy kiemelte belőle a látképek oktatási célú átvételét – ma már igen szűk hatályú, gyakorlatilag kiüresedett (talán ez is az oka, hogy itt megmaradt az ismeretterjesztés célja).

Szintén az oktatási szabadság még jobb érvényesülése érdekében vezette be a 2008. évi módosítás azt a szabályt, amelynek értelmében a mű iskolai oktatási célra iskolai foglalkozás keretében átdolgozható, de az átdolgozott mű felhasználásához az eredeti mű szerzőjének engedélye is szükséges.⁵¹ Arra érdemes itt utalni, hogy a szabályozás ugyanolyan „kilengést” szenvedett itt el, mint az átvétel tárgyi hatálya esetében: a régi, az 1969. évi törvény ismert egy hasonló, az átdolgozást iskolai célra is lehetővé tevő korlátozást,⁵² amit az új Sztj. nem emelt át, viszont sem az indoklásban, sem a szakirodalomban nem találtunk magyarázatot ennek okára.

.....
– BVerfGE 49, 394). Arról, hogy a könyvkiadás állami befolyásolása immár nemkívánatos jelenség, az Sztj. indokolása is szól már: *LXXVI. törvény indokolása* [1999]. Általános indokolás, I. 5. pont.

⁵¹ Sztj. 34. paragrafusának 4. bekezdése. Lásd a 2008. évi módosítás (2008. évi CXII. törvény) 5. paragrafusának 2. bekezdéséhez fűzött indokolást (*CXII. törvény indokolása* [2008]).

⁵² „Új, önálló mű alkotásához idegen mű felhasználható; ez a jog azonban nem terjed ki az idegen mű átdolgozására színpad, film, rádió vagy televízió céljára, valamint az azonos műfajban történő átdolgozásra.” (17. paragrafus 3. bekezdés.)

A tudományos kutatás és oktatás szabadságát nemcsak az aktív, azaz a művet feldolgozó felhasználások segíthetik, hanem a művekhez való legegyszerűbb hozzájutás is. Ezt kívánja biztosítani a magáncélú többszörözésből kialakult, az új Szjt.-ben önálló szabályt kapott intézményi többszörözés szabad felhasználása, amely a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár, iskolai oktatás célját szolgáló intézmény, muzeális intézmény, levéltár, valamint a közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívum egyes többszörözéseit sorolja be a szerzői jogok szabad felhasználásai körébe. Idetartozik az iskolai oktatási célú többszörözés esete is. Mindkét többszörözési szabad felhasználásra igaz, hogy a felhasználás a korábbi törvény hatálya idején is megengedett volt, csak éppen a régi Szjt. 17. paragrafusa nem definiálta pontosan a kedvezményezettek körét (*Benárd–Tímár* [1973] kommentárja, 148–149. o.). Az intézményi célú többszörözést engedő szabály a 2008. évi módosítás során változott jelentősebb mértékben, amikor a nyilvános könyvtár fogalmát a törvényben másutt is alkalmazott, nyilvános szolgáltatást nyújtó könyvtár bővebb kategóriája váltotta fel, illetve az SZJSZT 5/2006. szakvéleményét követve és a szakirodalmi kritikákra (*Tóth* [2004]) is tekintettel a jogalkotó „rendet tett” az esetkörökben, továbbá megszüntette a saját példányról többszörözésre szorítás korlátját.⁵³

Mindebből jól látható az, hogy a szerzői jogi szabályozás az oktatás és a tudományos kutatás szabadságát számos módon segítette a régi Szjt. idején is, amelyet csak kevés ponton kellett módosítani az új Szjt. elfogadásakor, valamint az, hogy a piaci viszonyokhoz (és az abból fakadó új egyensúlyi helyzetekhez) való alkalmazkodás folyamatos, és azóta is tart.

Az egyetlen szerzői jogi korlátozás, amelyet az Szjt. az *Infotársadalom-irányelv* [2001] átültetésekor teljesen újként vezetett be, az úgynevezett dedikált terminálos korlátozás, amelynek alapján egyes gyűjtemények számítógépes terminálokra tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára szabadon megjeleníthetők, és ennek érdekében a nyilvánosság említett tagjaihoz szabadon közvetíthetők, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is, feltéve, hogy az ilyen felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja.⁵⁴ Fontos itt utalni arra, hogy az Szjt. szabálya ugyan megfelel az irányelvnek, mivel azt szinte szó szerint veszi át, ugyanakkor a végrehajtását szolgáló kormányrendelet [117/2004. (IV. 28.)] 3. paragrafusának 1. bekezdése túllép a törvény és az irányelv által kijelölt kereteken, és lehetővé teszi az egyes intézmények terminálrendszereinek összekapcsolását egy zárt hálózatban.⁵⁵

⁵³ Lásd a 2008. évi módosítás 6. paragrafusához fűzött indokolást (*CXII. törvény indokolása* [2008]).

⁵⁴ E szabály részletes elemzését lásd: *Gyenge* [2007a] II. rész. 33. o.; *Gyertyánfy és szerzőtársai* [2005] 134. o.; 29/2004. számú SZJSZT szakvélemény (Hazai és külföldi időszaki kiadványok tartalmának digitális archiválásával összefüggő szerzői jogi kérdése).

⁵⁵ A szabályozásnak az uniós joggal (az *Infotársadalom-irányelv* [2001] végrehajtásával) való ütközésére utal *Westkamp* [2007] 263. o.

A KULTÚRÁHOZ VALÓ HOZZÁFÉRÉS • Az intézményi többszörözések egy része a kulturális örökséghez való szabad hozzáférés biztosítását, illetve ezen örökség megőrzését szolgálja. Idetartozik egyes említett intézményi többszörözések mellett a rádió- és televízió-szervezetek saját műsorai első sugárzásához elengedhetetlen ideiglenes rögzítéseknek az archívumi tartós megőrzése is, feltéve, hogy a rögzítésnek rendkívüli dokumentációs értéke van (Szjt. 35. paragrafus 7. bekezdés). Bár a Berni Uniói Egyezmény alapján ez a korlátozás korábban is lehetséges lett volna, a bevezetésére nem volt szükség: az egyetlen állami rádió és televízió eleve minden akkor ismert felhasználási jogot megszerzett a műveken, és ebben benne volt a megőrzés lehetősége is.

A nyilvános haszonkölcsönzés szabályozásának története igen jó példája annak, miként lehet ugyanazoknak az emberi jogi igényeknek (itt éppen a kultúrában való részvételnek) az érvényesülését különböző szabályozási módszerekkel biztosítani, és milyen módon szűkítheti az erre való jogalkotói választási lehetőségeket az európai uniós szabályozás. A régi Szjt. a haszonkölcsönzésre vonatkozóan egy általános szabad felhasználást tartalmazott – anélkül, hogy a kölcsönzés jogát egyébként kifejezetten elismerte volna: a korlátozás a terjesztés jogához kapcsolódott (*Benárd–Tímár* [1973] kommentárja, 148–150. o.). (A haszonkölcsönzés jogának elkülönített elismerésére egyetlen nemzetközi szerződés sem kötelezte Magyarországot, és nem kötelezi azóta sem.) Ilyen módon az állam a terjesztés jogának elismerésével és ezen belül az egyik részcsелеkmény, a kölcsönzés teljes szabadságával biztosította a kultúrában való részvétel alapvető intézményi eszközeinek, a könyvtáraknak a hatékony működését. Az Szjt. 1999-ben a Bérleti irányelvre⁵⁶ tekintettel bevezette a korlátozás alapjául szolgáló nevesített jogosultságot,⁵⁷ viszont gyakorlatilag a korábbival azonos hatályú, széles körű kivételt társított hozzá, lényegét tekintve kiüresítve a jogot. Ezt követően még az Szjt. – 2004 májusában hatályba lépő – módosulásai (2003. évi CII. törvény az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi törvények módosításáról) is tovább szélesítették a kivett kört: könyvtárszakmai megfontolásokra hivatkozva a nyilvános könyvtárak köréről a nyilvános szolgáltatást nyújtó könyvtárak körére bővítette, de ekkor már igen erős kritikák érték a bővítést (*Tóth* [2004]). Mindenesetre ilyen módon továbbra is biztosított volt a gyűjteményekhez való hozzáférés, de a jogosultak továbbra sem kaphattak érte díjazást. Az európai uniós joggal való összhangot végül a 2008. évi módosítás, a 2008. évi CXII. törvény 26. paragrafusának 2. bekezdése valósította meg olyan módon, hogy a korlátozás hatályát jelentéktelenre szűkítette (csak a nyolc országos szakkönyvtár tartozik ebbe a körbe), az ez alól kimaradó esetkörökre vonatkozóan pedig a törvény díjigényt vezetett be, amelynek megfizetését az

⁵⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról (kodifikált változat). HL L 376. 2006. december 27.

⁵⁷ LXXVI. törvény indokolása [1999], részletes indokolás az I. fejezethez.

állam vállalta át a könyvtáraktól (bár a felosztási szabályok eltolt alkalmazása miatt a harmonizáció gyakorlatilag 2012-ben válik teljessé, működőképessé, mivel ekkor kerül sor először a díjak felosztására). Az indokolás kifejezetten hivatkozik arra, hogy a szabályozási megoldás választásában (vagyis abban, hogy az állam átvállalja a díj megfizetésének kötelezettségét) a hozzáférés biztosításának célja meghatározó volt.⁵⁸ Itt vissza kell utalni az átvétel szabályozásánál kifejtettekre: itt is egy olyan lassú metamorfózis zajlott le a szabályozásban, amely a szerzői érdekek jobb érvényesülése mentén biztosítja az állam alapjogvédelmi feladatának teljesíthetőségét.

A MAGÁNSZFÉRA VÉDELME • A magáncélú többszörözés korlátozása kezdettől fogva azt a célt szolgálta, hogy a kedvezményezett magánszféráját tiszteletben lehessen tartani, a szerzői jog kívül maradjon ezen a területen, ugyanakkor a szerzőt az ebben a körben megvalósuló, jelentős mennyiségű másolás után díjazás illesse meg. E megoldás mellett szólt az a nyilvánvalóan gyakorlati megfontolás is, hogy a jogosultak nem is tudtak volna minden egyes felhasználást egyedileg engedélyezni. Bár ezek a megfontolások mindig is a szabályozás mögött álltak, mégis a magáncélú többszörözés eredeti szabálya (Szt. 18. paragrafus 1. bekezdés) változott a legtöbbet a módosítások során. A régi törvény még egységesen szabályozott minden forgalomba hozatali, jövedelemszerzési célt nem szolgáló és a szerző jogos érdekét egyébként sem sértő másolást, nem téve különbséget a kedvezményezettek körében. Ezt már 1999-ben szétbontotta a jogalkotó klasszikus magáncélú többszörözésre, egyes intézményi célokat szolgáló többszörözésekre és oktatási célú többszörözésekre.⁵⁹ Emögött kétségtelenül az a megfontolás állt, hogy a másolás műszaki lehetőségeinek kibővülése az egyensúly fenntartása érdekében indokoltá tette többletkorlátozási elemek bevezetését az egyes jól elkülöníthető esetkörökben.

Korábban csak az üres hordozóra való többszörözéshez kapcsoltak díjigényt, ezt az 1999. évi törvény terjesztette ki a papíralapú többszörözésekre is, éppen azal az indokolással, hogy a műszaki fejlődés által lehetővé tett volumennövekedés indokoltá teszi a jogosultak díjazását az ilyen felhasználások fejében. A közös jogkezelő szervezetek fokozatosan terjesztik ki az új hordozótípusokra a díjat annak érdekében, hogy mindig azok a hordozók legyenek érintettek, amelyekben az aktuális műszaki fejlettségi szinten a magáncélú többszörözések megvalósulnak. A jogalkotó a konstrukció kialakításánál nemcsak az említett érdekeket mérlegelte, hanem közvetve is figyelembe vette az oktatás és a tudományos szabadság érvényesülésének szempontját. Legalábbis erre utal az indokolás akkor, amikor kifejti, hogy nem

.....
⁵⁸ *CXII. törvény indokolása* [2008], általános indokolás III. 5.

⁵⁹ A korábbi szabályozásban nincs nyoma, de az Szt. 35. paragrafusának 2. bekezdése már a bevezetéskor is idejétműltnak tűnhetett: valószínűleg kevésbé lenne megmosolyogtató a teljes könyv, továbbá a folyóirat vagy a napilap egészének magáncélra való többszörözésének teljes megtiltása, mint a kézírással vagy írógéppel való másolásra korlátozása.

terjeszti ki a reprográfiai jogdíj megfizetésének kötelezettségét az egyébként nagy mennyiségű fénymásolást végző egyetemekre, könyvtárakra és más hasonló intézményekre (például múzeumokra és kutatóintézetekre), elkerülve ezáltal a kedvezőtlen költségvetési és egyéb hatásokat. Ennek a szándéknak viszont ellentmond az Szjt. 21. paragrafusa 1. bekezdésének utolsó mondata, amely szerint e díjon felül a reprográfiára szolgáló készüléket ellenérték fejében üzemeltető is köteles díjat fizetni, ebbe a körbe pedig beletartozhatnak akár a fent megjelölt intézmények is, nem csak a fénymásoló üzletek.

A törvény ezt a kiterjedt korlátozást eredetileg sem alkalmazta az építészeti művekre és a műszaki létesítményekre. Az új Szjt. kizárta a korlátozás hatálya alól a szoftvert és a számítástechnikai eszközzel működtetett adatbázist, valamint a mű nyilvános előadásának kép- vagy hanghordozóra való rögzítését, ami azt a tendenciát mutatja, hogy a jogalkotó igyekezett a korlátozás határait megtartani és kiszűrni minden olyan cselekményt, amely potenciálisan sérelmessé válhat a szerző érdekeire. A hatályos szabályozás szerinti tárgyi hatályt a 2003. évi módosítás (2003. évi CII. törvény) állapította meg, amely a kották tekintetében is felszámolta a magáncélú többszörözés szabad lehetőségét – amit az *Infotársadalom-irányelv* [2001] 5. cikke 2. bekezdése *a*) pontjának átültetése indokolt. Ugyan akár arra is lehetne ebből következtetni, hogy a kották esetében a magáncélú többszörözés mértéke már elérte azt a szintet, hogy a korlátozás már nem felel meg a háromlépcsős tesztnek, itt egyelőre csak arra utalunk, hogy a magyar jogban ezt a változtatást semmilyen más megfontolás nem támasztotta alá, mint az irányelvnek való megfelelés szándéka.

Ez a módosítás az *Infotársadalom-irányelv* [2001] átültetésével rendezte továbbá a műszaki intézkedések és a korlátozások viszonyát is, ennek körében kimondva, hogy a magáncélú többszörözés fejében járó díj megállapításánál figyelemmel kell lenni arra is, hogy a jogosult alkalmaz-e másolásvédelmi intézkedést.

A törvény legutóbbi módosítása, amelynek során a jogalkotó megkísérelte *expressis verbis* rögzíteni azt a tilalmat, amely szerint az illegális forrásból való többszörözésre nem terjed ki a szabad másolatkészítés kedvezménye, csak félig sikerült. Ugyan a módosítás célja – következetesen építve a korábbi módosítások által kijelölt irányvonalra – a technikai lehetőségekhez való további igazodás lett volna, ezt a javaslatot az Országgyűlés módosító indítványa elutasította.

A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA • A véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülését a hatályos Szjt.-ben számos korlátozás szolgálja, amelyek azonban – igencsak meglepő módon – szinte egy az egyben a régi Szjt.-ből származnak.⁶⁰ Az Szjt.-t módosító 2003. évi CII. törvény ugyan átstrukturálta az egyes rendelkezéseket

⁶⁰ A régi Szjt. kommentárja is úgy jellemzi ezeket a korlátozásokat, mint amelyek a tájékoztatás szabadságát, az akadálytalan információközlést és az információcserét szolgálják (*Benárd-Timár* [1973] kommentárja, 151. o.).

– az *Infotársadalom-irányelv* [2001] szövegezéséhez való közelítés szándékával –, de ez érdemi változáshoz a legtöbb esetben nem vezetett.

A nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, illetve a politikai beszédek felhasználásának a régi és az új szabályok szerint is kifejezetten tájékoztatási célt kell szolgálnia (Szjt. 36. paragrafus 1. bekezdése, régi Szjt. 19. paragrafus 1. bekezdése). Ugyanilyen célból a napi eseményekhez kapcsolódó, időszzerű gazdasági vagy politikai témákról megjelentetett cikkek vagy az e témákról sugárzott művek a sajtóban szabadon többszörözhetők, nyilvánossághoz közvetíthetők – ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt (Szjt. 36. paragrafus 2. bekezdés, régi Szjt. 19. paragrafus 2. bekezdés).

A sajtófigyelés a régi Szjt. alapján is megengedett volt. Ezt a szabályt azonban az új Szjt. eredeti szövege nem ismerte,⁶¹ viszont a 2003. évi módosítás alkalmával a jogalkotó egy rövid „átmeneti időszak” után visszavezette a magyar jogba – összhangban az *Infotársadalom-irányelv* [2001] vonatkozó bekezdésével.

A televízió képzőművészeti, építészeti vagy iparművészeti alkotást, úgyszintén fényképet díszletként szabadon felhasználhat, ebből a szabályból 1999-ben csak az „alkalomszerű” felhasználás lehetősége esett ki, az ez alá tartozó felhasználások azonban továbbra is szabadon gyakorolhatók az Szjt. 37. paragrafusának 2. bekezdése alapján (Szjt. 36. paragrafusának 3. bekezdése, régi Szjt. 19. paragrafusának 3. bekezdése).

AZ INFORMÁCIÓS SZABADSÁG • Egyes műveknek a napi, időszzerű eseményekkel kapcsolatos, tájékoztatási célú felhasználása szintén megengedett volt a régi Szjt. hatálya alatt is – gyakorlatilag szó szerint megegyezően a hatályos szabállyal (Szjt. 37. paragrafusa, régi Szjt. 20. paragrafusának 1. bekezdése. Az Szjt. 1999. évi szövege értelmezte az időszzerű esemény fogalmát, de ezt a szabályt a 2003. évi módosítás hatályon kívül helyezte.)

E szabad felhasználási körben a 2003. évi módosítás egyetlen, nem kozmetikai vagy restaurációs célú, érdemi, viszont ez esetben is csak az értelmezést könnyítő szabályt vezetett be.⁶² E szerint pedig a tény- és híryananyagok önmagukban nem védettek (ezek korábban sem feleltek meg természetesen a szerzői jogi védelem tartalmi

⁶¹ *Gyertyánfy* [2006] kommentárja szerint a jogalkotó a szabad felhasználás általános korlátaival ellentétesnek ítélte meg (210. o.). A törvény indokolásában nem találjuk a törlés okának kifejtését, a 2003-as indoklás pedig ezzel kifejezetten ellentétesen foglal állást, amikor arra utal, hogy a korlátozás mind a Berni Unió Egyezmény 10bis cikkében, mind pedig az *Infotársadalom-irányelv* [2001] 5. cikke 3. bekezdésének c) pontjában foglaltaknak megfelel, és egyúttal előmozdíthatja a közérdeklődésre számot tartó eseményekről és tényekről való tájékozódáshoz fűződő alapjog [Alkotmány 61. paragrafus; 22/1999. (VI. 30.) AB-határozat] érvényesülését (lásd a törvény 64. paragrafusának 2. bekezdését). Lásd a 2003. évi módosítás részletes indokolását a 64–65. paragrafusokhoz.

⁶² Hatályos Szjt. 1. paragrafus 5. bekezdés; 1999. évi szöveg 36. paragrafus 1. bekezdés 1. mondat; *Kabai–Szinger–Tóth* [2005] 222. o.

kritériumainak, de a szabad hozzáférést szabad felhasználási szabály, nem pedig a törvény hatályából való kizárás biztosította).⁶³

Meg kell itt jegyezni, hogy az, hogy a hatályos Szjt.-nek a véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülését elősegíteni hivatott rendelkezései érdemben ugyanazok, mint a régi Szjt. megfelelő szabályai, illetve még ott is, ahol az Szjt. eltért a régi Szjt. szabályaitól, gyakorlatilag visszarendeződés következett be, önmagában még nem ok arra a következtetésre, hogy a rezsím elavult lenne. Bár kétségtelen, hogy a régi Szjt. hatályának jelentős részében Magyarországon nem lehetett a vélemény-szabadság tényleges érvényesüléséről beszélni, az azonban állítható, hogy a régi Szjt. ebben az időszakban is a lehető legteljesebb módon élt azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a nemzetközi egyezmények biztosítottak számára: e tekintetben pedig a nemzetközi keret nem sokat változott, és ezek a lehetőségek az Európai Unióhoz való csatlakozással sem bővültek érdemben. Ha megvizsgáljuk akár az *Infotársadalom-irányelv* [2001]-et, akár a más tagállami megfelelő szabályokat, nem állíthatjuk, hogy a magyar jog – és akár a régi Szjt. is – relevánsan szűkebb keretet biztosítana a véleménynyilvánítás szabadságának, mint bármely más európai uniós tagállam mai szerzői jogi rezsímje.

Ebből pedig az az igen fontos következtetés adódik – amiről általában már szoltunk –, hogy a szerzőivel ütköző emberi jogok érvényesítése nem kizárólag a szerzői jog feladata, ennek nem feltétlenül a szerző jogainak korlátozásával kell megvalósulnia, mert ez számos más, a szerzői jog képességein jóval túlmutató szempont által determinált jogalkotói feladat, amiben a szerzői jog és a korlátozási rendszer csak igen csekély szerepet játszhatnak.

A NYILVÁNOS ELŐADÁSI JOG KORLÁTOZÁSAI • A többi szerzői korlátozáshoz hasonlóan, a nyilvános előadási jog korlátozásai tekintetében sem lehet azt állítani, hogy jelentős változást hozott volna az új Szjt. 38. paragrafusa a régi Szjt. 21. paragrafusához képest. (A szabályozás alapját itt egyedül a nemzetközi jogi szabályozás adja, a nyilvános előadási jog az Európai Unióban nem harmonizált jog.) A korlátozási célok érdemben egybeesnek, többségük *de minimis* jellegű (az iskolai oktatási célú előadások, iskolai ünnepek, magánhasználati előadások, alkalmasszerűen tartott zártkörű összejövetelek). Idetartozik a korábbi törvényben nem nevesített szociális és időskori gondozás keretében megvalósuló előadások köre is (bár még ez is levezethető a korábbi rendelkezésből). Nem jelent érdemi változást az sem, hogy a nemzeti ünnepek ünneplési módjának, a nyilvános jelenlét eme formájának a megváltozása miatt az új törvény semlegesebb megfogalmazást használ („tömegmegmozdulások, ünnepi felvonulás stb.” helyett került a törvénybe a „nemzeti ünnepeken tartott ünnepség” fordulat). Az egyetlen újnak tekinthető esetkört az

⁶³ SZJSZT 25/2000. számú szakvéleménye (Tények, hírek a szerzői jog tükrében); Szjt. 36. paragrafusa 1. bekezdésének 1. mondata.

egyházak vallási szertartásain és ünnepein való előadások esetében bevezetett korlátozás jelenti, amely a vallásszabadság érvényesülése miatt került be a törvénybe (azzal együtt, hogy a Berni Uniós Egyezményben szereplő kisebb fenntartások elve alapján ez is a *de minimis* jelentőségű korlátozások közé tartozik).

Érdemi új szabálynak legfeljebb azt lehet tekinteni, hogy a törvény definiálja, mit jelent a jövedelemfokozási cél, illetve hogy mit lehet zártkörű rendezvénynek tekinteni.

ÚJABB KORLÁTOZÁSOK • A törvény tartalmaz három olyan korlátozást, amelyeknek elődjét egyáltalán nem találjuk a régi Szjt.-ben. Ezek közös jellemzője, hogy *de minimis* jellegűek, legfeljebb azt lehet megállapítani, hogy olyan cselekményeket korlátoznak, amelyeknek önállóan nincs jelentőségük, a felhasználó – és közvetve a szerző – számára önálló bevételt nem generálnak. Ezek közé tartozik az *Infotársadalom-irányelv* [2001] szó szerinti átültetésével 2004-től bevezetett ideiglenes, műszakilag szükséges többszörözés (Szjt. 35. paragrafusának 6. bekezdése).

Szintén ekkor került be a rádió- vagy televízió-szervezetek számára az ideiglenes többszörözés lehetővé tétele, amely akkor válik a rádió- és televízió-szervezet saját érdekein túlmutató, a kultúra megőrzésében megjelenő közérdeket érvényesítő szabállyá, ha érvényesülni tud a szabály második fordulata, amely szerint ezen rögzítések közül azok, amelyeknek rendkívüli dokumentációs értéke van, közgyűteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumban korlátlan ideig megőrizhetők (Szjt. 35. paragrafusának 7. bekezdése). Végül ide sorolható az a szabály, amely szerint szabad felhasználásnak minősül a szabad felhasználás körében többszörözött példányok könyvtárközi kölcsönzésként megvalósuló terjesztése (Szjt. 40. paragrafus). Ez utóbbi eset szövegét az eredeti, 1999. évi törvény állapította meg, magyarázatát a 2008. évi módosítás szövege adja, arra utalva, hogy az indokolás szerint erre amiatt van szükség, hogy egyértelmű legyen egy vitathatóan nyilvános tevékenység jogi besorolása (*CXII. törvény indokolása* [2008], részletes indokolás a 4. paragrafushoz). Ez a szabály azt a célt is szolgálja, hogy egyértelművé tegye, itt nem alkalmazandó a szerződések esetében érvényes vélelem, amely szerint a többszörözésre adott engedély a terjesztésre is kiterjed (Szjt. 47. paragrafus 4. bekezdés).

Az Szjt. 41. paragrafusa két új korlátozást vezetett be, mindkettő szerepel a Berni Uniós Egyezmény nevesített korlátozásai között is, így akár az 1969. évi régi törvényben is megjelenhettek volna. A két szabály bevezetésére feltehetően az *Infotársadalom-irányelv* [2001] első tervezetének figyelembevétele miatt került sor, amely mindkét szabályra javaslatot tett [hatályos Szjt. 5. cikk 3. bekezdés *b*) és *e*) pont], bár erre az indokolás nem utal. Az első a fogyatékos személyek – fogyatékoságukkal közvetlenül összefüggő – igényeinek kielégítését szolgáló felhasználásokat teszi szabaddá, az egyenlő bánásmód jegyében. (Itt érdemes megjegyezni, hogy a szabály teljesen általános: valamennyi fogyatékos személyre vonatkozik, függetlenül a fogyatékek jellegétől és a felhasználási módtól. Kérdéses, hogy ez a kor-

látozás vajon szükséges-e valamennyi típusú fogyatékoság könnyítésére.) A 2003. évi módosítás csak a jövedelemszerzési célzat kizárásával módosította a rendelkezést – teljesen összhangba hozva az *Infotársadalom-irányelv* [2001] rendelkezésével. Itt érdemes utalni arra, hogy a fogyatékoságra hivatkozás önmagában nem ok a szerzői jog teljes félretételére.

A másik új korlátozás pedig a bírósági, továbbá államigazgatási vagy más hatósági eljárásban bizonyítás céljára való felhasználás célját szolgálja. Az irányelv a parlamenti eljárásokban való felhasználást is lehetővé teszi, az Sztj. erre nem terjed ki. Tekintve, hogy a parlamenti eljárások javarészt jogszabályokat, azok tervezeteit érintik, és ezek az Sztj. 1. paragrafus szerint nem állnak szerzői jogi védelem alatt, erre nem volt szükséges kiterjeszteni a korlátozást. Ugyanakkor az európai uniós jog nem tartalmazza a bizonyítási célú szűkítést, viszont az Sztj. alapján az eljárások körében a szerzői művek ügyiratnak minősülnek, és mint ilyenek, rájuk a szerzői jogi védelem egyébként sem terjed ki, így pedig más úton is biztosítható a szabad hozzáférés.⁶⁴

SPECIÁLIS KORLÁTOZÁSOK KÉPZŐMŰVÉSZETI ÉS HASONLÓ ALKOTÁSOK TEKINTETÉBEN • Az Sztj. IV. cikkén kívüli korlátozások közül itt a képzőművészeti és hasonló alkotásokat érintőket kell megemlíteni. Ezek bevezetésének indokát az indokolásban nem lehet megtalálni. Az egyetlen kommentár, amely magyarázatot keres a bevezetésükre, arra utal, hogy a bevezetés oka az ésszerűség, hiszen létszerűtlen lenne, ha a szerzőnek minden egyes, nem magánterületen felállított képzőművészeti, építészeti és iparművészeti alkotásról készült látkép esetére kiterjedő engedélyezési joga lenne, másrészt alapja lehet a tudományos élet szabadsága és a közművelődés érdekeinek biztosítása is (*Kabai–Szinger–Tóth* [2005] 315. o.). Talán érdemes arra utalni, hogy a látkép felhasználása egyébként minden további korlátozás – és célmegjelölés – nélkül szabad.⁶⁵

AZ SZJT.-BŐL ELHAGYOTT RÉGI KORLÁTOZÁSOK • A régi Sztj. 1994. július 1-jétől szüntette meg az általános polgári jog joggal való visszaéléshez kapcsolódó nyilatkozatpótlási szabályának szerzői jogi párját, amely azt biztosította, hogy ha a szerző jogutódja a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználásához hozzájárulását alapos ok nélkül megtagadja, a hozzájárulást – amennyiben nemzetközi egyezménybe nem ütközik – társadalmi érdekből a bíróság ítélete pótolhatja. A felhasználás díjazás

⁶⁴ 27/2002. számú SZJSZT szakvélemény (Műszaki tervdokumentáció szerzői jogi megítélése az építészeti hatóság engedélyezési eljárásában) és 25/2003. számú SZJSZT szakvélemény (Környezetvédelmi engedélyezési tervdokumentáció szerzői jogi védelme és jogosulatlan felhasználása építészeti engedélyezési tervdokumentációhoz; a kártérítés mértéke). Ez utóbbit lásd *Ficsor–Kiss–Kulcsár* [2004] 137. o.

⁶⁵ „A szabadban, nyilvános helyen, állandó jelleggel felállított képzőművészeti, építészeti és iparművészeti alkotás látképe a szerző hozzájárulása és díjazás nélkül elkészíthető és felhasználható.” (Sztj. 68. paragrafus 1. bekezdés.)

ellenében történhetett csak (régii Szjt. 24. paragrafus). A nemzetközi egyezményre való tekintet azt jelenti, hogy érdemben a magyar szerzők, illetve a magyarországi származási országú művek esetében lehetett alkalmazni a szabályt, ami kétségtelenül a nemzeti szerzők jogutódait hozta hátrányosabb helyzetbe (*Benárd–Tímár* [1973] kommentárja, 168. o.). A jelenlegi szabályozási környezetben a Ptk. 5. paragrafusának 1. bekezdésében szereplő visszaélés tilalmának alkalmazása akár hasonló eredményű ítékezésre is vezethetne, ha lennének ilyen tárgyú ügyek, illetve ha a joggyakorlat használná erre ezt a rendelkezést.

AZ SZJT.-BEN NEM SZEREPLŐ, AZ EU-JOG ÁLTAL LEHETŐVÉ TETT KORLÁTOZÁSOK • Végül érdemes megvizsgálni, hogy melyek azok a korlátozások, amelyeket az európai uniós jog lehetővé tenne, de a magyar jogalkotó (egyelőre) nem ültetett át. Ilyen korlátozást csak az *Infotársadalom-irányelv* [2001]-ben találunk, a többi esetben a magyar jog kitölti az európai uniós kereteket. Ezek között találunk *de minimis* jellegű korlátozásokat. Ilyen a sugárzott műsorok nem kereskedelmi célú szociális intézmények (például kórházak vagy börtönök) általi többszörözése, amelynek átültetése vélhetően egyszerűen amiatt nem történt meg, mert az ilyen felhasználások mennyisége nem éri el azt a szintet sem, hogy *de minimis* szabályként bekerüljön a törvénybe. Ugyanez lehetett az ok a művek más művekbe való véletlenszerű belefoglalása esetkörében, illetve a készülékek működésének bemutatásával vagy javításával kapcsolatos felhasználás esetében is. A nyilvános kiállítás vagy árusítás reklámozása, illetve az esemény népszerűsítése céljából történő felhasználás engedélyezése viszont a Hungart Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület közös jogkezelő szervezet által a korábban hatályos jog alapján működött, és nem látszott olyan különleges érdek sem, amely indokolta volna a korlátozást. Az épület, rajz vagy épületterv formájában megjelenő művészeti alkotásnak az épület helyreállítása céljából történő felhasználása szintén nem került bevezetésre, noha ez indokolt lehetne. Végül említeni kell a karikatúra, paródia vagy utánzat készítésének céljára történő felhasználást.

AZ ILLEGÁLIS FORRÁSBÓL VALÓ TÖBBSZÖRÖZÉS, A KOTTAFÉNYMÁSOLÁS ÉS A PARÓDIA SZERZŐI JOGI ESETEI

A tanulmány utolsó fejezete három rövid esettanulmányt tartalmaz: az első az illegális forrásból való többszörözés tilalmával foglalkozik, a második a kották reprodukciós többszörözésének helyzetét vizsgálja meg, a harmadik pedig a paródiacélú felhasználások esetleges korlátozás alá sorolását értékeli. A három esettanulmányt az köti össze, hogy jól szemléltethető rajtuk keresztül, hogy a kimutatható emberi jogi megfontolások milyen sokszínű módon kezelhetők a szerzői jogi rezsimen belül vagy kívül.

Illegális forrásból való többszörözés

Az SZJSZT 2006. május 11-én, a fájlmegosztást lehetővé tevő műszaki megoldások gombamód való elszaporodása kapcsán véleményt adott a szerzői művek jogellenes forrásból történő magáncélú másolásának/többszörözésének az akkor hatályos magyar szerzői jogi szabályok alapján való minősítéséről. A vélemény arra a kérdésre kívánt választ adni, hogy a magáncélú többszörözés speciális törvényi kritériumainak megfelelő többszörözés szabad felhasználás lehet-e az általános szabályok figyelembevételével akkor, ha nem jogszerű forrásból történik. (Itt röviden utalni kell arra, hogy az eljáró tanácsnak e tanulmány szerzője is tagja volt, az állásfoglalás levezetésével és következtetéseivel egyetért.)

Az SZJSZT szakvéleménye szerint a háromlépcsős teszt elemzéséből az következik, hogy a jogellenes forrásból való magáncélú másolás a döntés születése időpontjában hatályos szabályozás alapján nem volt megengedett (és nem is lehetett volna megengedett) sem szabad felhasználásként, sem pedig jogdíjigényre korlátozás alapján. Az SZJSZT szükségszerűen a tesztet vette alapul a kérdés eldöntésénél, mivel a forrás jogszerűségére vonatkozóan sem a magyar, sem az európai uniós, sem a nemzetközi jog nem tartalmaz kifejezett utalást. A vélemény szerint a forrás jogszerűtlensége (az engedély nélküli feltöltés) a letöltés jogszerűségére is kihat, vagyis aki maga nem tesz hozzáférhetővé tartalmat, hanem „csupán” letölti azokat, az is jogsértést követ el, és azért a polgári és a büntetőjog általános szabályai alapján felel.⁶⁶

Az eljáró tanács azonban továbbment ennél (eleget téve a megkereső által feltett kérdésekben alig rejtve megbújó másik szempontnak: a jogalkotási szükséglet – illetve hiánya – megállapításának), és a kérdést magasabb absztrakciós szinten vizsgálta meg. A vizsgálatot a nemzetközi egyezmények és az európai uniós jog szintjén végezte el, és közvetlenül arra adott választ, hogy ezek megengedik-e szabad felhasználásként a jogsértő forrásból történő magáncélú másolatkészítést. Eszerint ha a nemzetközi egyezményi háttér és az európai uniós jog alapján megengedhető lenne a jogsértő forrásból való magáncélú többszörözés szabad felhasználásként, a magyar jogalkotó mérlegelhetne: lehetővé tehetné, vagy hozhatna szigorúbb szabályt, és megtilthatná ezt (akár kifejezetten, akár a törvény általános szabályaira építve).

Ha azonban a háromlépcsős teszt elemzése azt az eredményt hozza, hogy kizárt a szerződő felek számára az illegális forrásból való másolatkészítés szabad felhasználássá tétele, akkor a belső (a magyar) jognak az Alkotmány 7. paragrafusa értelmében – még esetleg más alkotmányos megfontolások ellenében is – ezzel összhangban kell állnia, és akár kifejezett, akár benne foglalt tilalmat kell rá bevezetnie.

⁶⁶ A fájlcserevel azóta – más megközelítésben – foglalkozott az SZJSZT egy újabb véleménye is (07/2008/1. számú SZJSZT szakvélemény, Szerzői művek online fájlcsereelő rendszerek segítségével megvalósuló felhasználása).

Ha ugyanis a nemzetközi jog vagy az európai uniós jog kizárja a jogsértő forrásból való másolás szabad felhasználással való tételét, a nemzeti jogalkotónak nincs lehetősége az ettől való eltérésre. Ha ezt mégis megtette volna, akkor a hatályos szabály ütközne a Magyarország tekintetében is kötelező nemzetközi jogba és így az Alkotmányba is, emiatt pedig mindenképpen szükség lenne az Szjt. módosítására.

Ha azonban a nemzeti jogalkotó nem hozott a nemzetközi és az európai uniós joggal kifejezetten ellentétes szabályt, akkor azt az értelmezés lehetőségeinek határáig a nemzetközi egyezményekkel és az európai uniós joggal összhangban kell értelmezni, vagy végső esetben – a joggyakorlat egyértelművé tétele céljából – explicitte kell tennie a törvényben. Nem véletlen, hogy az eljáró tanács ezt a szintet választotta a vizsgálat elvégzésére, hiszen így egyszerre tudott választ adni a joggyakorlat értelmezési problémájára, illetve jelzést küldhetett a jogalkotó számára, hogy milyen nemzetközi keretben mozoghat. Ezzel a módszerrel az eljáró tanács egyszerre akart segíteni a joggyakorlatnak, és „ellenőrizhette” a magyar jog nemzetközi jognak való megfelelését.

Ezért van különös jelentősége annak, hogy a szakértői vélemény elsősorban a jogalkotót kötelező nemzetközi egyezmények, illetve az európai uniós jogi előírások tartalmára, és nem a jogalkalmazóra kötelező törvényi rendelkezésekre koncentrált: a jogalkotót erősítette meg, amikor az érintett felhasználási kört teljes terjedelmében, és nem egy konkrét esetre szorítva tette mérlegre. Mivel pedig az eljáró tanács következtetése az volt, hogy a magyar jog a jogszabály szintjén nem engedi meg az illegális forrásból való magáncélú többszörözést, ezért ebből fakadóan már egyértelmű a válasz arra is, hogy egy eseti jellegű ilyen cselekmény jogsértő-e.

Azt, hogy a kérdést nem a jogalkalmazónak, hanem a jogalkotónak kell eldöntenie, az Szjt. kommentárja is támogatta, amely szerint „egyes konkrét esetekben a háromlépcsős teszt sérelme nem állapítható meg: azt legfeljebb a jogsértő forrásból történő magáncélú másolások tömegessége mint társadalmi jelenség jelentheti. Ilyen horderejű kérdésekben azonban nem az egyes (adott esetben büntetőjogi) ügyekben eljáró jogalkalmazó szervek, hanem egyedül a jogalkotó dönthet.” (*Gyertyánfy* [2006] 205. o.)

A rendszer logikájából az következik, hogy a generálisan tilalmazott, a jogalkotó által meg nem engedett felhasználást a bíróság az Szjt. 33. paragrafus alapján sem teheti megengedetté: ha a törvény nemzetközi szerződésekkel összhangban álló szövege szerint az illegális forrásból való magáncélú többszörözés nem szabad felhasználás, akkor ugyanezt a vizsgálatot a jogalkalmazó már nem végezheti el: ezt adottnak kell tekinteni, és a 33. paragrafus feladata csak a szabad felhasználás jogalkotó által megengedett leghatékonyabb keretein belüli mozgás (esetleges további szűkítés) lehet.

Ez az értelmezés összhangban áll azzal is, hogy abban az esetben, ha a törvény az illegális forrásból való többszörözést is a magáncélra megengedett szabad felhasználások közé sorolná, olyan tágra nyitná a korlátozást, amely a szerző többszörö-

zési jogának kiüresítésével (a szerzői tulajdon lényegi tartalmának felszámolásával) fenyegetne, és így aránytalanul korlátozná a szerzői tulajdont.

Bár a szakértői vélemény azon az állásponton volt, hogy az Szjt.-nek a nemzetközi és az európai uniós joggal összhangban való értelmezéséből nem következhet más, mint a tilalom, az Szjt. 2008. évi módosítására a kormány által az Országgyűlésnek benyújtott törvényjavaslat⁶⁷ tartalmilag ezzel összhangban álló – de mégis a kifejezett szabályozás oldalán álló – felfogást tükrözött, azaz hogy az Szjt.-be egyébként is benne értett feltételnek a joggyakorlat számára való kétségtelenné tétele érdekében szükséges rögzíteni azt, hogy az illegális forrásból való többszörözés bizonyos körülmények között nem megengedett. Ezzel ki lehetett volna küszöbölni azt a bizonytalanságot, amelyre a *CXII. törvény indoklása* [2008] is utalt: vagyis jogalkotási szinten döntötte volna el, hogy az illegális forrásból való többszörözés megengedett-e szabad felhasználás alapján. A szöveg ugyanakkor hangsúlyozta, hogy nem új értelmezésről, hanem az eddigi benne foglalt feltétel explicit kimondásáról szól a javaslat. Ez a megoldás figyelemmel volt a viszonylag friss német és osztrák jogalkotási fejleményekre is.⁶⁸

A jogalkotást előkészítő szervek álláspontja szerint az SZJSZT által levont következtetés nemcsak a magáncélú többszörözésre, hanem az intézményi és az oktatási célú többszörözésekre is vonatkozott volna (*Gyenge* [2007b]).

A javaslat a korlátozást – a törvénytervezet szakmai egyeztetése alatt felmerült javaslatok és a szakirodalomban is megfogalmazódott kritika⁶⁹ eredményeként – a többszöröző tudatállapotához kötötte, vagyis csak az nem lett volna megengedett, ha a szabad felhasználás kedvezményezettje tudja, vagy az adott helyzetben általában megkövetelhető gondosság mellett tudnia kellene, hogy a többszörözés nem jogszerűen létrejött műpéldányról vagy a nyilvánosságához nem jogszerűen közvetített műről történik. Arra az esetre pedig, ha valaki e szabályok alapján igényt érvényesítene, az Szjt. 94. paragrafusának 11. bekezdése úgy rendelkezett volna, hogy a gazdagodás, illetve a kártérítés mértékének megállapításakor figyelembe kell venni

⁶⁷ T/6374. törvényjavaslat a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosításáról. 6. paragrafus 2–3. bekezdés és 18. paragrafus. 2008. szeptember.

⁶⁸ A magyarhoz igen hasonló szabályokat tartalmazó német szerzői jogi törvényt értelmező szakirodalomban már 2001-ben, az illegális forrásból származó másolatoknak a szabad felhasználásból való kizárása előtt évekkel számos szerző érvelt amellett, hogy a szabályokat kimondatlanul is úgy kell érteni, hogy azok nem teszik lehetővé az illegális forrásból való szabad másolást (lásd *Braun* [2001] 1107. o. 15. l.). *Geiger* [2005] amellett érvel, hogy nem lehet minden magáncélú másolatot egységesen kezelni, meg kell találni a megkülönböztetés lehetőségét (13. o.). *Rigamonti* [2004] szerint ez íratlan szabály a svájci jogban is, de a szerző megfontolandónak tartja a kifejezett rögzítését (281–282. o.). Az osztrák jogi irodalom szintén kiterjedten vizsgálja a kérdést: *Dittrich* [2005] 69. o., *Philapitsch* [2007] 214–215. o.

⁶⁹ Szinger András ugyan az illegális forrásból való többszörözés megengedettsége mellett érvelt, de ebben is kiemelt szerepet játszott a felelősségre vonás lehetetlensége, illetve korlátozásának szükségessége (Szinger [2008] 367. o.).

a többszörözéshez igénybe vett kép-, illetve hanghordozót terhelő és megfizetett díj mértékét. A szabály bevezetésére a jogalkotó azt a fő indokot hozta, ami az SZJSZT véleményének alapvető érvelése is volt, miszerint az illegális forrásból való többszörözés nem lehet megengedett a háromlépcsős teszt alapján.

A törvényjavaslatához benyújtott és megszavazott módosító javaslatok⁷⁰ elsődleges kifogása a módosítás ellen az volt, hogy a bíróságokra nem kezelhető terhet rak az, ha az adott helyzetben általában elvárható magatartás megállapításával kell eldönteniük, hogy a másolás a korlátozás hatálya alá tartozik-e vagy sem. További kifogás volt, hogy a szabályozás kriminalizálná a magáncélú többszörözőket – az egyik módosító indítvány szerint ezáltal pedig az ifjúság nagy részét. Anélkül, hogy ezeket a kifogásokat itt érdemben taglalni kívánnánk, nyilvánvalóan nem tekinthetjük megalapozottnak azt a kifogást, miszerint a bíróságok alkalmatlanok lennének az általános polgári jogi szabályokban 1959 – a hatályos Ptk. hatálybalépése – óta alkalmazott felróhatósági szabály alkalmazására, még akkor is, ha ehhez akár műszaki szakértelmet is igénybe vennének. Azzal pedig, hogy az egyik módosító indítvány indokolása arra hivatkozott, hogy a cselekményt jelentős társadalmi csoportok végzik, maga is beismerte, hogy a jelenség egyértelműen nem férhet bele a háromlépcsős teszt adta keretekbe.

Utalni lehet itt arra, hogy az előkészítés során felvetődött az az érv, hogy ha az illegális forrásból való többszörözés kikerülne a szabad felhasználás hatálya alól, azt a felhasználói lobbí arra használná fel, hogy csökkentse a magáncélú másolás fejében járó díjazás mértékét, arra hivatkozva, hogy szűkült a díjigény hatálya is. A törvényjavaslat ezért is hangsúlyozta azt, hogy a díjigény soha nem fedte az illegális forrásból származó többszörözéseket, így a tilalom kifejezett rögzítése nem érintené a díjigény hatályát. (Az Szjt. 20–22. paragrafusai a díjigényeknél sem mondják ki, hogy azok az illegális forrásra is kiterjednek-e. Álláspontunk szerint a magáncélú többszörözés szabad felhasználása és a díjigény hatálya nem értelmezhetőek egymástól függetlenül. Az Szjt. 35. paragrafusának 8. bekezdése ugyan arra utal, hogy az 1., a 4. és az 5., valamint a 7. bekezdésben szabályozott szabad felhasználási esetek nem érintik a 20–22. paragrafusokban foglalt alkalmazását, ezt úgy kell érteni, hogy a szabad felhasználások nem a díjigények alóli kivételek. A két rendszer összekapcsolódását egyértelművé teszi az is, hogy a 20–22. paragrafusok kifejezetten az egyes magáncélú többszörözési típusok fejében írják elő a díjazást.)

A végül megszavazott módosító indítványok – és ennek nyomán végül az Országgyűlés – azonban figyelmen kívül hagyták a 94. paragrafusban foglalt, a kártérítés és a gazdagodás megtérítése számítására bevezetendő speciális szabályt, ez „benne maradt a törvényben”, és így az SZJSZT által korábban adott értelmezés – ha nem is nyert explicit megerősítést – mégis egygel több mankót kapott a törvényben.

⁷⁰ T/6374/12. számú módosító javaslat, valamint a T/6374/21. számú módosító javaslat.

Az Országgyűlés döntése alapján kialakult helyzetnek egyelőre nincs publikált szakirodalmi értékelése, ugyanakkor égető szükség van a következtetések leszűrésére. Ezen a ponton – a speciális vizsgálati nézőpont alapján – nem kívánjuk elvégezni a teljes körű értékelést, de éppen e nézőpont miatt szélesebb körben vizsgáljuk meg az eredményt, mint az egyszerű jogszabály-értelmezés.

Azt semmiképpen sem lehet állítani, hogy a bekövetkezett módosítás azt jelentené, hogy az illegális forrásból való magáncélú többszörözés megengedetté vált volna, mivel az Országgyűlés csak azt a rendelkezést nem szavazta meg, amely a kifejezett tiltást vezette volna be a törvénybe, de az ilyen esetben alkalmazandó speciális szankciókorlátot elfogadta. (Nehezíti annak a megítélését, hogy történt-e érdemi változás a jogi szabályozásban, hogy a korábban hatályos jog alapján nem született ezt a szempontot értékelő bírósági döntés.) Ezzel kapcsolatban utalni kell arra, hogy a 94. paragrafus új 11. bekezdése visszautal az illegális forrást kizáró, a benyújtott törvényjavaslat szerinti 35. paragrafus 8. bekezdésére, amely azonban jelenleg teljesen más tartalommal hatályos, mint ahogy a jogalkotást előkészítők, illetve a jogalkotó szándéka lett volna. Ha ettől a „bakitól” eltekintünk (már ha egyáltalán el lehet tőle tekinteni), a szankciórendszert kiegészítő szabálynak is csak abban az esetben maradhatott bármilyen értelme, ha azt feltételezzük, hogy az illegális forrásból való magáncélú többszörözés – kifejezett szabály nélkül is – tilos.

Emellett annak az értelmezésnek is tere van, hogy a jogsértő forrásból magánmásolás minősítését a féllábú módosítás a bírói gyakorlatra hagyta. Ha egy jogsértési eljárásban a jogosult gazdagodási, illetve kártérítési igényt érvényesítene egy magáncélú másolatkészítővel szemben, aki azzal védekezne, hogy a forrástól függetlenül a magánmásolás szabad, több út nyílik:

1. a bíróság a védekezést elfogadná; ha ez az álláspont eljut a jogerős, publikált tábladöntésig vagy legfelsőbb bírósági határozatig, az SZJSZT szakvélemény álláspontja megdől;
2. a bíróság a védekezést nem fogadná el, ezzel megerősítené az SZJSZT álláspontját, ekkor az a mellékút is megnyílik, hogy az alperes megpróbálja-e érvényesíteni, pontosabban beszámítani az üreshordozó-jogdíjat, amelyet egyébként nem ő fizetett meg, tehát ez bizonyítási nehézségekkel járhat;
3. az ügy – bármely stádiumban – az Alkotmánybíróság elé kerül (mindegy, hogy normakontroll vagy panasz alapján), amely feltehetően nem fogna az európai uniós jog értelmezésébe;
4. az ügy előzetes döntéshozatalra az Európai Bíróság elé kerül, amely megfelelő fóruma lehet az *Infotársadalom-irányelv* [2001] háromlépcsős tesztje értelmezésének.

Egyértelmű döntés nélkül, spekulatív alapon továbbra is csak a törvény általános szabályainak megfelelő értelmezésére lehet építeni, de a probléma továbbra is fennáll: továbbra is legfeljebb értelmezés útján lehet eljutni arra a következtetésre, hogy az illegális forrásból való többszörözés megengedett-e vagy sem.

Itt számolni kell azzal is, hogy a törvény 35. paragrafusának más bekezdései tekintetében sem került kimondásra az illegális forrásból többszörözés tilalma, és a kialakult helyzet értékelése más eredményt is hozhat, mint a magáncélú többszörözés esetében. A 35. paragrafus 4. bekezdése ugyanis nemcsak ezzel az értelmező szabállyal nem egészült ki, hanem az archiválás, a tudományos célra és a nyilvános könyvtári ellátás céljára való intézményi többszörözés feltételei közül eltűnt a saját példányra szorítás is. Az indokolásból itt csak arra lehet következtetni, hogy a cél ezzel az *Infotársadalom-irányelv* [2001] pontosabb tükrözése volt – az pedig nem tartalmaz a saját példányra szorításra kötelezettséget (sem). Ez minimálisan azt jelenti, hogy a törvény ma már nem csak a saját példányról való többszörözést engedi meg. Innentől kezdve pedig csak az a kérdés, hogy a saját és nem saját példányokra egyaránt kiterjedő szabad felhasználásba itt belefér-e az illegális forrásból való többszörözés.⁷¹ (Itt megint csak utalunk a fent a korábban hatályos jogról kifejtett álláspontunkra.)

Vitathatatlan következtetéseket tehát ebből a módosításból levonni szinte lehetetlen, egyrészt a szöveg hibás volta miatt, másrészt mivel a kialakult szabályozásról nem lehet azt mondani, hogy akár a jogalkotást előkészítő szervek, akár az Országgyűlés deklarált szándékával összhangban állna.

Az azonban kétségtelen, hogy a szabályozás azt a problémát továbbra sem tudja megfelelően kezelni, hogy nem csökken az illegális forrásból történő magáncélú többszörözések száma, és a jogosultakat ezért nem is díjazták. Azt is el lehet ismerni, hogy erre akkor sem lett volna alkalmas a szabályozás, ha elfogadják az eredeti javaslatot, nem is ez volt a célja. A probléma viszonylag új keletű: mindaddig, amíg az illegális források aránya elenyésző volt, ez nem is okozott egyensúlyzavart a rendszerben, a jelenség „tűrhető”, *de minimis* volt. A szűkítés igényét csak az illegális másolatok „tűrhetetlen” mennyisége hozta elő. Az egyszerű – és még mindig bizonytalan értelmezésre épülő – tiltás azonban jelen pillanatban csak arra alkalmas, hogy kissé jobban definiálja az illegális tevékenységet, elrettentő ereje nincs, és így sem a cselekmények számának csökkenését, sem a jogosultakat emiatt érő hátrány kompenzálását nem tudja szolgálni. Emiatt pedig a megoldás így, kiegészítő eszközök nélkül nem alkalmas a kiegyensúlyozásra.

Ez azt jelenti, hogy az illegális forrásból történő másolás megtiltása a háromlépcsős teszt alapján önmagában nem nyújt megoldást a helyzetre. A teszt alapján ugyan el lehet azt dönteni, hogy az adott cselekmény tekintetében fenntartható-e, bevezethető-e korlátozás, de ahhoz, hogy az egyensúlyi szabályozás létrejöhessen, emiatt nem elegendő jogalkotási lépés a teszt által lehetővé tett körön kívülre helyezés és

⁷¹ Itt csak röviden kívánunk utalni arra, hogy e tanulmány szerzőjének álláspontja az, hogy ezekben az esetekben a teszt értelmezése lehetővé teszi az illegális forrásból való többszörözést is (*Gyenge* [2007b] 232. o.). Ennek az értelmezésnek a törvénymódosítás által, hogy a „saját példány” korlátozását kivette a szabályból, az eddigieknél is szélesebb teret nyitott.

annak az egyszerű deklarációja, hogy a cselekmény engedélyhez kötött. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az egyensúlyos szabályozás kialakításának a teszt addig szolgálhat eszközül, amíg a vizsgálat eredménye az, hogy a korlátozás megengedett. Ha az elemzés eredménye az, hogy a cselekmény nem eshet korlátozás alá, az kiengedi a teszt kiegyensúlyozó szisztémája alól a cselekményt, és más úton kell megtalálni hozzá a megfelelő eszközt – végső soron az emberi jogi normák figyelembevételével, de már semmiképp sem a szerzői jog belső korlátozása útján.

A szerzői kizárólagos többszörözési jog érvényesítése online környezetben – még műszaki intézkedések alkalmazása útján is – a legtöbb esetben szinte lehetetlen. Mindebből az következik, hogy a helyzet megoldása olyan, a kizárólagos jog helyetti vagy (a bérleti jog mintájára) a kizárólagos jog melletti díjigény bevezetése lehet, amely a jogosultnak legalábbis az anyagi kompenzáció lehetőségét megadja, és csak attól fosztja meg, amit egyébként is elvett tőle a technikai fejlődés: az egyedi rendelkezés vagy akár a kollektív engedélyezés lehetőségétől. Ehhez azonban a nemzetközi, illetve az európai uniós jog módosítása szükséges, a magyar jogalkotó ezt a kompetenciáját átruházta.

Kották magáncélú többszörözése

A kották magáncélra történő reprográfiai többszörözésére vonatkozó szabályok a 2003. évi módosítás 63. paragrafusának 2004. május 1-jével történt hatálybalépésével módosultak, amikor a magyar jogalkotó az Szjt. 35. paragrafusa 1. bekezdésének módosításával a kották valamennyi többszörözésének engedélyezését visszahelyezte a szerző kizárólagos engedélyezési joga alá, kivéve ezzel a kottákat a reprográfiával bármilyen szabad felhasználási célra többszörözhető művek köréből. A kották tekintetében a tudományos élet szabadságára tekintettel egyetlen, *de minimis* jellegű többszörözési célú korlátozás maradt az Szjt.-ben (35. paragrafus 1. és 4. bekezdése). Ennek értelmében a hatályos jogi szabályozás alapján nem jár a kották jogosultjainak (a szerzőknek és a zeneműkiadókknak) a magáncélú többszörözés mint szabad felhasználás után fizetendő reprográfiai jogdíj, mivel ez a cselekmény a szerző kizárólagos engedélyezési jogának része, vagyis csak abban az esetben megengedett, ha a felhasználó ehhez a jogosult engedélyét kéri. A zeneszerzőknek és a zeneműkiadókknak a hatályos szabályozás alapján kizárólagos engedélyezési joguk, és nem engedélyezési jog nélküli, díjigényre szorított szerzői joguk van.

Azt, hogy az Szjt. 35. paragrafusának módosítása az *Infotársadalom-irányelv* [2001] végrehajtását szolgálja, megerősíti a 2003. évi módosítás 63. paragrafusához fűzött miniszteri indoklás is, amely szerint a törvény az Szjt. 35. paragrafusa 1. bekezdésének módosításával a kotta reprográfiával való többszörözése tekintetében még magáncélú másolás esetén sem korlátozza díjigényre a felhasználás engedélyezésére való kizárólagos jogot. E kérdésben az *Infotársadalom-irányelv*

[2001] 5. cikk 2. bekezdés *a)–c)* pontja kétséget nem hagyva zárja ki annak lehetőségét, hogy a kotta többszörözésére (másolására), illetve az annak engedélyezésére vonatkozó kizárólagos jogot a tagállamok díjigényre korlátozzák vagy szabad felhasználássá tegyék.

A módosítást tehát nem a magyar jogalkotónak az a saját megfontoláson nyugvó elhatározása indokolta, hogy a kották magáncélú többszörözése esetleg túlhaladná a háromlépcsős teszt által nyújtott kereteket, hanem az, hogy végre kellett hajtani a jogharmonizációs kötelezettséget. A kérdéskör rendezésére vonatkozó hatáskör európai uniós szintű, a nemzeti jogalkotó ettől eltérni nem tud. Mivel a jogharmonizáció alkotmánybíróvási beadványhoz vezetett, amely vitatja, hogy ez a rendelkezés összhangban állna az Alkotmány 70/A. paragrafusában rögzített hátrányos megkülönböztetés tilalmával, illetve az Alkotmány 13. paragrafus 1. bekezdésében biztosított tulajdonhoz való joggal, az értekezés korábbi következtetései helytállóságát érdemes ezen az eseten is tesztelni. A probléma gyakorlati: a magyar kottapiac számára a reprográfiai díj a bevételek jelentős részét tette ki, mivel egyébként csak igen alacsony eladást lehetett produkálni. (Ezt a területet az illegális forrásból másolás nem érintette komolyan.)

A helyzet alkotmányossági megítéléséhez az Alkotmány több szakaszát és az AB több döntését kell megvizsgálni. Az Alkotmánybíróság a 382/B/1995. AB-határozatában kimondta, hogy a szerző vagyoni jogait, a díj feletti rendelkezést részben korlátozó szabály (még hozzá az, hogy a szerző csak a felosztást követően rendelkezhet az őt megillető jogdíjjal) a közös jogkezelésből eredően szükségszerű, a közérdekre tekintettel nem valósítja meg a tulajdonhoz való alapvető jog aránytalan és ezért alkotmányellenes korlátozását. Ez a tételmondat a közös jogkezelésben érvényesített valamennyi szerzői jogosultság tekintetében kulcsfontosságú, és azt jelenti, hogy az Alkotmány önmagában azt nem akadályozná, hogy a kották többszörözésére vonatkozó – akár kizárólagos, akár díjigényre szorított – jogukat a jogosultak közös jogkezelésen keresztül intézzék.

A határozatnak a jelen esetre való megfelelő alkalmazásához azonban figyelemmel kell lenni a határozat által érintett jog és a jelenlegi ügyben vizsgált jog közötti különbségekre is. Az Alkotmánybíróság hivatkozott határozatában a zeneművek nyilvános előadásával kapcsolatos régi Sztj., illetve a végrehajtására kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM-rendelet szabályait vizsgálta. A régi Sztj. szerint a zenemű nyilvános előadása (ahogy ma is) a szerző kizárólagos joga, amire vonatkozóan csak a joggyakorlás módját határozta meg a törvény úgy, hogy az csak közös jogkezelésben történhet. Ennek értelmében a felhasználónak egyedi engedélyt kellett (és kell) kérnie a konkrét mű felhasználására, de ezt nem a szerzőtől, hanem az őt képviselő közös jogkezelő szervezettől kaphatta meg, azaz kötelező közös jogkezelést írt elő. Meg kell itt jegyezni, hogy annak érdekében, hogy a szerző rendelkezési joga a lehető legteljesebben valósulhasson meg akkor is, ha a törvény főszabály szerint a közös jogkezelést írja elő, a 2003. évi módosítás nyomán úgy változott az Sztj. hason-

ló szakasza, hogy az kifejezetten lehetővé teszi az egyéni engedélyezést is, vagyis a szerző dönthet úgy, hogy a 91. paragrafus 2. bekezdése alapján „kilép” a közös jogkezelésből, és a továbbiakban maga engedélyezi a felhasználásokat. Itt el kell azt ismerni, hogy a jog ma gyakorlatilag díjigényként működik, a jogosultak nem élnek a kilépés lehetőségével. Az Alkotmánybíróság idézett határozata tehát egy kötelező közös jogkezelési esetkörre vonatkozóan állapította meg az előzőeket. Ebből fakadóan azonban a nem kötelező közös jogkezelés nyilvánvalóan csak még kevésbé korlátozónak minősülhet.

A reprográfiai díjigény esetében a szerzőnek viszont egyáltalán nincs kizárólagos engedélyezési joga, a törvény egy átalánydíj formájában csak díjigényt biztosít neki. Ezt a díjigényt szükségszerű közös jogkezelésben érvényesíteni, egyrészt mivel nem a konkrét felhasználás–konkrét jogdíj reláció érvényesül, másrészt mivel nem maga a felhasználó fizeti azt (hanem a készülék vagy a hordozó gyártója, importőre, behozója). Ebből a közös jogkezelésből nem lehet kilépni. Ebben az esetben tehát nemcsak a kizárólagos jog közös jogkezelésben való érvényesítéséről, hanem a rendelkezési jog formai és tartalmi szűkítéséről is szó van, mivel 1. nem a szerző vagy a közös jogkezelő szervezet ad engedélyt a felhasználásra, hanem a törvény, 2. nem köthető a konkrét felhasználáshoz a jogdíj, mivel átalánydíj van, 3. nem lehet kilépni a közös jogkezelő szervezetben történő joggyakorlásból.

Ha a kották többszörözésére vonatkozó korábbi és hatályos szabályozás közötti különbséget vizsgáljuk, akkor az előbb írottakra épülő formális érvelés mentén azt is mondhatnánk, hogy éppen a korábbi, a kizárólagos engedélyezési jog díjigényre szűkítése (a reprográfiai díj) volt a korlátozás (összekötve a kilépést nem engedő közös jogkezeléssel). Ezzel szemben a mai rendszer, amelyben a szerző maga engedélyezhetné a felhasználást, felel meg jobban a tulajdonjog legteljesebb érvényesíthetőségére vonatkozó alkotmányos igénynek.

Mindebből két következtetés adódik: az elemzett AB-határozat alapján, ha az alkotmányjog szerint az sem minősül a tulajdonjog alkotmányellenes korlátozásának, ha egy kizárólagos jogot közös jogkezelés útján gyakorolnak, az különösen nem tekinthető a tulajdoni garancia sérelmének, sőt épp ellenkezőleg, az Alkotmányban biztosított tulajdonjog legteljesebb megvalósulásának minősíthető, ha az érintett kizárólagos jogosultságot díjigényre korlátozás helyett maga az alkotó gyakorolhatja teljes terjedelmében. Másrészt viszont – ahogy arra már az alkotmányjogi fejezetben utaltunk – az Alkotmánybíróság hivatkozott döntésével annak is teret adott, hogy ne az egyedileg érvényesítendő kizárólagos jogot kelljen szükségszerűen optimális megoldásnak tekinteni a szerző számára, hanem a szabályozás által korlátozott, de ilyen módon ténylegesen gyakorolhatóvá tett jogot is. Ezt a következtetésünket megerősíti az üreshordozó-szabályozást vizsgáló 124/B/2004. AB-döntés, amely szerint a díjigény a jelenlegi technikai és társadalmi körülményekből következő, működőképes megoldás. Ebből pedig legalább az következik, hogy az AB gyakorlata nem zárna ki azt, hogy a díjigényre korlátozást alkotmányosnak ítélje meg.

Felmerülhet az a kérdés is, hogy az új szabályozás nem diszkriminatív-e. A diszkriminációtilalom megsértésének alapvető feltétele az, hogy az egymással összehasonlítható (azonos vagy hasonló) helyzetben lévő jogalanyokra vonatkozóan eltérő szabályozást állapítson meg a jogalkotó. Ebben az esetben azt kell megvizsgálni, hogy az irodalmi művek (szak- és szépirodalmi alkotások), a képzőművészeti és fotóművészeti alkotások jogosultjai (akik jelenleg is a reprográfiai jogdíj jogosultjai) vajon azonos helyzetben vannak-e a zeneművek jogosultjaival. A kották magáncélú többszörözése igen elterjedt, aminek oka részben a kották ára, másrészt azonban a hiányuk. Ennek a hozzáférhetőségi akadálnak a léte semmiképpen nem mondható el általánosságban az irodalmi művekről, a rendes felhasználáshoz képest csekély arányú a magáncélú többszörözés képzőművészeti és fotóművészeti alkotások esetében is. (A szakirodalmi művek – tipikus esetben a folyóirat vagy a könyv – esetében meg kell jegyezni, hogy a teljes dokumentum többszörözése csak kézírással vagy írógéppel megengedett, más eszközökkel csak a részek magáncélú többszörözése jogszerű, a kompenzáció is csak erre terjed ki.) Ebből fakadóan meg lehet állapítani, hogy a magáncélú többszörözés kivétele alá tartozó műtípus alkotói nincsenek azonos helyzetben a kották jogosultjaival, ezért emiatt akár indokolt is lehet a megkülönböztetett elbánás.

Az AB gyakorlatának értékeléséből mindenesetre az következhet, hogy még ha a szabályozás nem is diszkriminatív, az Alkotmány alapján elképzelhető lenne, hogy a korlátozás mégis megtörténjen abban az esetben, ha ez valóban a jog gyakorolhatóságát biztosítja.

Az alkotmányjogi értékelés körében végezetül itt utalni kell arra, hogy az Alkotmány 2/A. paragrafusa kimondja, hogy a Magyar Köztársaság az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján – az Európai Uniót, illetve az Európai Közösségeket alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig – egyes, Alkotmányból eredő hatásköreit a többi tagállammal közösen gyakorolhatja; e hatáskörgyakorlás megvalósulhat önállóan vagy az Európai Unió intézményei útján is. Ennek az Alkotmányban foglalt felhatalmazásnak megfelelően az Európai Unió alapítószerződése a Magyar Köztársaság területén is kötelezők. A Magyarországnak az Európai Unióhoz való csatlakozásáról szóló szerződés⁷² 2. cikke értelmében az EK-szerződés a csatlakozás napjától kezdve alkalmazandó az új tagállamokban is. Így a Magyar Köztársaság kötelezettséget vállalt arra, hogy az EK-szerződés 10. cikkében foglalt „hűségklauzulában” előírt módon, az Európai Bíróság értelmezésének megfelelően alkalmazni fogja az európai uniós jog szabályait. A „hűségklauzula” szerint a tagállamok vállalják, hogy meghoznak minden általános és egyedi intézkedést az alapítószerződésekből fakadó kötelezettségek teljesítése érdekében, illetve tartózkodnak minden olyan intézkedéstől, amely az alapítószerződésekből fakadó célok megvaló-

⁷² Magyarországon kihirdette a 2004. évi XXX. törvény.

sulását veszélyeztetné. Az Alkotmány, a csatlakozási szerződés és az EK-szerződés említett szabályaiból adódóan Magyarországnak kötelezettsége származik arra vonatkozóan, hogy szerzői jogi szabályozását az *Infotársadalom-irányelv* [2001]-gyel összhangba hozza.

A többszörözési jog tekintetében az *Infotársadalom-irányelv* [2001] teljes jogközelítést végez. Mindenekelőtt a 2. cikkében definiálja, hogy a tagállamoknak mely többszörözési cselekmények tekintetében kell a szerző számára kizárólagos engedélyezési jogot biztosítani. Az irányelv 5. cikke határozza meg a többszörözési jog alóli kivételeket és korlátozásokat. A magyar jogalkotó a kották reprográfiai többszörözésének lehetőségét azért szüntette meg, mert erre vonatkozóan az 5. cikk 2. bekezdésének *a)* pontját tartotta alkalmazandónak, amely szerint a tagállamok a 2. cikkben szabályozott többszörözési jog alól kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg a papíron vagy hasonló hordozón történő, valamely fotómechanikai vagy ehhez hasonló hatású eljárással végzett többszörözés tekintetében – a kották kivételével –, feltéve, hogy a jogosultak méltányos díjazásban részesülnek.

Ezzel az európai uniós jogalkotó egyértelművé tette, hogy a kották reprográfiai típusú többszörözése tekintetében semmilyen korlátozást nem kíván lehetővé tenni. A fentiekkel összhangban tehát azt lehet mondani, hogy a magyar jogalkotónak az európai uniós joggal való összhang megteremtése érdekében meg kellett szüntetnie a reprográfiai jogdíjat a kották tekintetében, és vissza kellett helyeznie ezt a felhasználási formát a kották jogosultjainak kizárólagos rendelkezési joga alá. Itt kell röviden utalni arra, hogy ugyan az Alkotmánybíróság a kizárólagos jog kötelező közös jogkezelését nem tekinti a tulajdon aránytalan korlátozásának, de a magyar jogalkotó e tekintetben a World Intellectual Property Organization (WIPO) megközelítését követve, a szerzői jogi dogmatika alapján a kizárólagos jog kötelező közös jogkezelését (és így gyakorlatilag díjigényre korlátozását) a kizárólagos jog egyértelmű megszorításaként kezeli.

Kérdéses lehet az, hogy a reprográfiai többszörözésre feltétlenül ezt a pontot kell-e alkalmazni, vagy megtehetette volna a jogalkotó, hogy a magyar szabályozásnál az 5. cikk 2. bekezdésének *b)* pontját alkalmazza. E szerint a tagállamok a 2. cikkben szabályozott többszörözési jog alól kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg bármely hordozóra természetes személy által magáncélra való, kereskedelmi célt közvetlenül vagy közvetve sem szolgáló többszörözés tekintetében, feltéve, hogy a jogosultak méltányos díjazásban részesülnek, amelynek meghatározásánál figyelembe kell venni, hogy az érintett művel vagy más, védelem alatt álló teljesítménnyel kapcsolatban alkalmaztak-e a 6. cikkben meghatározott műszaki intézkedést.

Ha azonban az 5. cikket rendszertanilag értelmezzük, és a *b)* pontot tekintjük speciálisnak az *a)*-hoz képest, mivel az *a)* nem különböztet a cél szerint a többszörözések között, a *b)* viszont csak a magáncélú többszörözésekre vonatkozik, akkor azt kell mondani, hogy a kották tekintetében így is kizárt a szabad felhasználás, mivel ezt már általános szinten kimondta az irányelv. A *b)* bekezdés így csak a nem

reprográfiai típusú többszörözésekre vonatkozik, mivel ez utóbbiak esetében a tagállamoknak az *a)* pont ad eligazítást.

Fordítva: az *a)* pontot is speciális rendelkezésnek lehet persze tekinteni a *b)*-hez képest abból a szempontból, hogy a reprográfiai típusú többszörözést kiveszi az összes többszörözés közül. Emiatt ha egy tagállam be kívánja vezetni ezt a típusú szabad felhasználást, akkor arra az 5. cikk 2. bekezdésének *a)* pontját kell alkalmazni, azaz szintén csak úgy teheti meg, hogy ebből kiemeli a kottákat.

Nem lehet tehát úgy értelmezni az *Infotársadalom-irányelv* [2001] hivatkozott bekezdését, mintha annak az *a)* pontja nem is létezne. Az európai uniós jogalkotó egyértelműen kifejezte azt, hogy ha egy tagállam be kívánja vezetni a reprográfiai többszörözés szabad felhasználását, akkor arra az 5. cikk 2. bekezdésének *a)* pontja alkalmazandó, tehát abból ki kell vennie a kottákat. (Megteheti ugyan, hogy ezzel a lehetőséggel nem él, akkor azonban valamennyi magáncélú többszörözés a szerző kizárólagos engedélyezési joga marad.)

Ennek értelmében – ahogy azt fentebb is kifejtettük – az *Infotársadalom-irányelv* [2001]-ben megállapított keretektől a tagállamok eltérhetnek, de csak egy irányban: a szerzők számára – formálisan – kedvezőbben, a kivételeket és korlátozásokat szűkebben is megállapíthatják.

A kották felhasználásával kapcsolatban kifejtettek alapján tehát a magyar jogalkotónak abban az esetben is meg kellett volna tiltania a kották esetében, hogy a magáncélú többszörözést díjigényre korlátozzák, ha egyébként az 5. cikk 2. bekezdésének *b)* pontja alapján engedi meg a magáncélú többszörözést a reprográfiai esetekre is. Ugyanis ebben az esetben is kötelezte volna az *Infotársadalom-irányelv* [2001] 5. cikkének 5. bekezdése arra, hogy megvizsgálja, nem sérelmes-e ez a korlátozás a műrendes felhasználására, illetve a szerző jogos érdekére.

A magyar jogalkotó értelmezésének helyességét támasztja alá az a tény is, hogy a jelenlegi 27 tagállamból 25 szerzői jogi szabályozása kizárja a kottareprográfiát. A két kivétel Lengyelország és Litvánia (*Westkamp* [2007] 14. o.).

A korábban kifejtettekől következően a magyar jogalkotó nem térhet el az európai uniós jogtól: az európai uniós jogalkotó a teszt értelmezésével ugyanis eldöntötte, hogy az Európai Unión belül a kották magáncélú többszörözése nem megengedhető korlátozás.⁷³ Ezzel azonban ugyanaddig jutott el, mint ameddig a magáncélú többszörözés tekintetében a magyar jogalkotó tudott: eleget tett a háromlépcsős tesztnek, ugyanakkor megfelelő gyakorlati megoldással nem szolgált azon tagállamokban, ahol a kottamásolás tényleg olyan mértékű, hogy veszélyezteti a művek rendes felhasználását, viszont az egyedi jogérvényesítés lehetősége és esélye minimális.

⁷³ Arra a kérdésre, hogy miért a kották esetében döntött úgy az európai uniós jogalkotó, hogy kizárja ezeket a magáncélú többszörözésből, sem a tárgyalási dokumentumokban, sem a szakirodalomban nem találtunk utalást. Egyedül Hohagen hivatkozik arra, hogy a kottákra vonatkozó megszorítás az Európai Parlament kezdeményezésére került bele a javaslatba (*Hohagen* [2004] 340. lj.).

Jelenleg sem az európai uniós jog, sem az Alkotmány nem akadályozza azt, hogy a kották jogosultjai önkéntesen létrehozzanak egy saját közös jogkezelő szervezetet a jogaik gyakorlására, vagy egy már létező közös jogkezelő szervezetet bízzanak meg jogaik érvényesítésével. Erre lehetőségük van az Szjt. alapján (természetesen az ott megjelölt feltételek betartásával), hiszen ez része a rendelkezési joguknak, az alapjogi védelemben részesülő „egyéni cselekvési autonómiájuknak” [64/1993. (XII. 22.) AB-határozat], és ez természetesen teljes mértékben összhangban állna a 382/B/1995. AB-határozatban kimondott elvvel is, amely szerint a közös jogkezelés ilyen esetekben nem valósítja meg a tulajdonhoz való alapvető jog aránytalan és ezért alkotmányellenes korlátozását. Ez a megoldás azonban egyetlen ponton kétségtelenül gyengébb, mint a magáncélú többszörözés közvetett díjfizetéssel kompenzált szabad felhasználása: míg a szabad felhasználás esetében a díj megfizetésének kötelezettje a többszörözésre alkalmas készülék gyártója, behozója vagy importőre (vagyis nem a tényleges felhasználó), addig kifejezett törvényi rendelkezés híján a kották reprográfiai többszörözéséért fizetendő jogdíj kötelezettje a magáncélú többszöröző. Csak utalni kell itt arra, hogy a díjfizetési kötelezettség nem a felhasználóra, hanem egy köztes személyre való telepítésének oka éppen az volt, hogy a díjigény érvényesíthető legyen. Emiatt ez valószínűleg a gyakorlatban nem járható út.

Kétségesnek lehet azonban tartani egy olyan próbálkozás sikeres kimenetelét is, amelyben a tagállamok az *Infotársadalom-irányelv* [2001] módosítását kezdeményeznék: azt ugyanis aligha lehet állítani, hogy az irányelv elfogadása óta csökkent volna a kották reprográfia útján való többszörözése, vagyis kevésbé lenne összeférhetetlen a háromlépcsős teszttel a helyzet. Az új tagállamok csatlakozása sem teremt ebből a szempontból új helyzetet, mivel az nem állítható, hogy ezekben a tagállamokban kisebb lenne a kottareprográfia volumene.

Paródia

Utolsóként a paródia és a szerzői jog kapcsolatát vizsgáljuk meg, feltéve azt a kérdést, hogy szükséges lehet-e a magyar jogba az *Infotársadalom-irányelv* [2001] 5. cikk 3. bekezdése *k)* pontjának átültetése, amelynek értelmében a többszörözés, a terjesztés és a nyilvánossághoz közvetítés joga korlátozható karikatúra, paródia vagy pastiche készítésének céljára. Annak alátámasztására, hogy erre nincs szükség, három érvet hozunk fel.

Az irányelv szabályával kapcsolatban korábban már jeleztük, hogy csak azt tenné lehetővé, hogy az érintett műveket változatlan formában használja fel a parodizáló, karikatúrát, pastiche-t készítő személy, hiszen a korlátozás azokat a szerzői jogokat érintené, amelyeknek gyakorlása a mű változatlan formában való felhasználását jelenti. Mivel így a paródiák igen szűk körének létrejöttét könnyíti meg, ennek megfelelően igen szőrt is az átültetése: az irányelvi rendelkezést csak Belgium, Franciaország,

Hollandia, Lengyelország, Litvánia, Luxemburg, Málta és Spanyolország ültette át. A skandináv államokban, Ausztriában, Németországban és Portugáliában viszont olyan szabad felhasználások ismertek, amelyek egyes transzformatív felhasználásokat általánosságban tesznek szabaddá – nem emelve ki ezek közül a paródiát, viszont utalva arra, hogy az eredeti és a származékos mű között legfeljebb inspirációerősségű kapcsolat kimutatható. Az olasz jog szerint a karikatúra csak az idézés feltételeinek megfelelő esetekben minősül szabad felhasználásnak. A brit és az ír jog viszont az aktuális eseményekről való beszámoló körében teszi lehetővé – kifejezett hivatkozás nélkül, a jogsértés alóli kimentési okként – a karikatúrát (*Westkamp* [2007] 45. o.).

A karikatúra és a paródia létrehozása az esetek igen jelentős részében egyáltalán nem is műfelhasználás, mivel olyan eszközökkel valósul meg, amelyek nem tartoznak a szerzői jogi (vagy más jogi) védelem hatálya alá. Ilyen eszköze a paródiának a stílusutánzás, a hangnem, a hanghordozás, a viselkedés, a mozgás, a használt kifejezések, más sajátosságok kifigurázása (*Kabai–Szinger–Tóth* [2005] 191. o.). Ezek az eszközök egy-egy személy (esetleg intézmény) jól felismerhető sajátjai lehetnek ugyan, de a szerzői jogi értelemben vett és oltalomra érdemes egyéni-eredeti jelleg szintjét, amely a szerző szellemi tevékenységét tükrözné, nem érik el. Ezekben az esetekben a véleménynyilvánítás szabadsága gyakorlásának a szerzői jog a közelébe sem érhet: az ilyen kifejeződésekkel legfeljebb a paródiával, karikatúrával érintett személy személyhez fűződő joga, különösen az emberi méltósága lehet érintett, és ez szabhat határokat a véleménynyilvánítás szabadságának.⁷⁴

A karikatúra, a paródia és különösen a pastiche létrejöhet azonban úgy is, hogy történik ugyan műfelhasználás, azonban az csupán olyan mértékű, amely anélkül is a szabad felhasználás kategóriájába tartozik, hogy a felhasználás ilyen célja külön nevesítésre került volna a törvényben. Ilyen az Sztj. szerinti idézés, aminek alapján megengedett a mű részletének – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével való felhasználása. Ilyen módon akár a szerzői jogilag nem releváns stílusparódia is színesíthető „eredeti” elemekkel. Itt emlékeztetni kell arra, hogy a magyar szabályozás jelenleg kizárja a képzőművészeti és hasonló alkotások idézését, amivel kapcsolatban egy szakirodalmi forrás éppen azt hozta fel kifogásként, hogy ez megakadályozhatja a művek ilyen célokra való felhasználását (*Kabai–Szinger–Tóth* [2005] 189. o.). Gondolatmenetünknek ezen a pontján felvethető az, hogy érdemes lenne a műtípusok „egyenlősítése”.

Itt utalni kell azonban arra a fent már jelzett helyzetre is, hogy az irányelv nem szól – nem szólhat – az átdolgozási jog korlátozásáról, amely a paródia, karikatúra másik fő megvalósulási formája lehet, hiszen magára a jogra sem terjed ki a hatálya (az még nemzeti hatáskörben van). Az Sztj. 34. paragrafusának 4. bekezdése

⁷⁴ 13/2003. számú SZJSZT szakvélemény (Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmekben); 39/2002. SZJSZT szakvélemény (Flintstones-figurák felhasználása reklámcélokra).

jelenleg az átdolgozási jognak csak egy igen szűk körben megengedett korlátozását adja (ez könnyen belátható módon elsősorban nem is a paródia, sőt még csak nem is a véleménynyilvánítás szabadságát szolgálja, hanem az aktív médiaoktatás elősegítését). Ez azonban nem véletlen: a szerzői jogi védelem egyik kulcseleme a mű integritásának oltalma, amelyet a szerzői jog nemcsak az átdolgozás vagyoni jogi biztosításával, hanem személyiségi jogi eszközökkel is segít. Ugyan lehet amellett érvelni, hogy a transzformatív felhasználásokat szélesebb körben lenne szükséges szabadon lehetővé tenni, de ezt – álláspontunk szerint – nem feltétlenül a paródia teljesen szabad megengedésével kellene kezdeni. Önmagában ugyanis a nevetetési cél semmivel sem erősebb indok az átdolgozás szabaddá tételére, mint egy komoly tartalmú átdolgozás. Más lehet a következtetés akkor, ha az átdolgozás más kiemelt célt is szolgál, például a politikai vélemény kifejezését. Itt érdemes idézni az SZJSZT 16/2008. számú szakvéleményét, amely szerint

- „ha az átdolgozott mű szerzői jogi védelem alatt áll, az átdolgozott műre való »támaszkodás« mértéke és a hozzáadott »teljesítmény« minősége döntő annak megítélésében, hogy történt-e engedélyköteles átdolgozás. Ha a »támaszkodás« (= átvétel) túlnyomó, és a »hozzátétel«/változtatás jelentéktelen, egyéni-eredeti jellege nincs, akkor a »forrás« mű engedélyköteles többszörözéséről van szó (ha az így keletkezett művet »alkotója« a sajátjaként tünteti fel, a többszörözés plágium esete áll fenn). Ha a »támaszkodás« (= átvétel) csak a szerzői jogi védelem alá nem tartozó »algoritmusra«, elvre, ötletre, elgondolásra, a történet alapsémájára, a cselekmény önmagában nem védett »szekvenciájára« vonatkozik, azt a szerzői jog külön nevesített szabad felhasználási eset nélkül sem tiltja. Ennek az az oka, hogy ami a védelem körén kívül esik (tehát nem tartozik az egyéni-eredeti formába öntött tartalom körébe), az közkinccs, aminek felhasználásáról a szerzői jog nem rendelkezik. Ebben az esetben az »átvevő« mű önálló, tehát nem származékos szerzői jogi védelemben részesül, ha megfelel az egyéni-eredeti jelleg követelményének. Ha a »támaszkodás« (= átvétel) meghaladja a védelem körén kívül eső, az előző bekezdésben felsorolt »elemeket«, és az »átvevő« mű egyéni, eredeti, alkotó jellegű többletet tesz hozzá az »átvett« műhöz, átdolgozásról és az átdolgozás alapján keletkező mű származékos, az átdolgozott mű védelmére is tekintettel levő védelméről beszélünk.”

E tanulmány szerzőjének saját álláspontja emiatt az, hogy még az is jobban indokolható lenne, hogy a transzformatív paródia váljon egyes célokra szabaddá, mint az, hogy a nem transzformatív többszörözés legyen megengedett azért, mert a felhasználó ilyen módon szeretné parodizálni az eredeti alkotást. Ha ugyanis a transzformatív alkotás esetében is nehéz elválasztani azokat az eseteket, ahol csak szolgai másolás történik, és nem jön létre egyéni-eredeti alkotás, akkor ez különösen igaz lehet a nem transzformatív felhasználások esetében. Hol van ilyen esetben az a szerzőével szemben álló, társadalmilag kiemelten fontos érték, amelynek előnyt kell adni, ha a „telje-

sítmény” az egyszerű többszörözés? Álláspontunk szerint tehát itt éppen hiányzik az a közérdek, ami indokolta és arányos korlátozássá tehetné a paródia szabaddá tételét.

Második érvként hozható fel, hogy a magyar bírói gyakorlat sem utal arra, hogy a paródia műfajának virágzásában problémát okozna az, hogy egyes cselekmények szabadok, mások pedig engedélyhez kötöttek.

A rendszerváltás utáni magyar bírói gyakorlatban több olyan eset is felmerült, amelyben a politikusok személyhez fűződő jogaik, Alkotmányban biztosított emberi méltóságuk sérelmét kérték megállapítani arra hivatkozva, hogy a róluk készült karikatúra és annak nyilvánosságra hozatala vagy többszörözése sérti azt.

A politikai felhangoktól egyáltalán nem mentes ügyekben a bíróságok azt az érvrendszert alakították ki, amely alapvetően a politikai véleménynyilvánítás szabadságának minél kiterjedtebb érvényesülésére helyezte a hangsúlyt, és ezzel párhuzamosan a politikus közszereplők fokozottabb kritikaturési kötelezettségét írta elő.

Az egyik legismertebb esetben (Bírósági Határozatok, 1994. 127.) egy satirikus lap fotómontázst jelentetett meg egy politikusról, amelyet aztán a politikus kifejezett tiltakozása ellenére újra publikáltak.

A Legfelsőbb Bíróság elé terjesztett felülvizsgálati kérelem végül kimondta, hogy a politikusról nem politikai szereplése alatt készült fényképének a politikus hozzájárulása nélkül való felhasználása jogosulatlan volt.⁷⁵ Ezenfelül pedig az ábrázolás módja őt emberi méltóságában és női mivoltában sérti. Ebből következően, ha a fénykép a politikusi megnyilvánulások karikírozásának lenne is tekinthető, az ábrázolás módja miatt a jogsértés akkor is fennállna.

A bíróság nem értett egyet azzal sem, hogy a kép újramegjelentése a felperes tiltakozása ellenére csak a sajtóetika körébe tartozó probléma lenne. A kép nyilvánosságra hozatala utáni további terjesztését és többszörözését a bíróság az emberi méltóság sérülésére hivatkozás alapján tiltotta meg.

A másik, szintén nagy visszhangot keltett esetben (Bírósági Határozatok, 2000. 293.) a bíróság egy címlapképről (amelyen a felperes volt látható szemén kendővel, fülében parafa dugóval, a száját pedig kapcsok szorították össze) ennek ellenkezőjét állapította meg. Kimondta, hogy az a karikatúra műfaji határain belül maradva él a gúny eszközeivel, és nem lépi túl a véleménynyilvánítás szabadságának megengedett határait sem, továbbá hogy a politikai véleménynyilvánítás joga nem lehet a bírósági vizsgálat tárgya, és az csak abban az esetben sérti az emberi méltóságot, ha indokolatlanul bántó, sértő, lealacsonyító kifejezésmóddal él.

A bíróság mindkét esetben a politikai véleménynyilvánítás szabadságát állította szembe az emberi méltósággal, azt a mércét alkalmazva, hogy ha a vélemény indo-

⁷⁵ A Ptk. 80. paragrafus 1. és 2. bekezdése értelmében ugyanis a személyhez fűződő jogok megsértését jelenti a más képmásával vagy hangfelvételével kapcsolatos bármiféle visszaélés. Képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához – a nyilvános közszereplés kivételével – az érintett személy hozzájárulása szükséges.

kolatlanul bántó, lealacsonyító, akkor az emberi méltóság részesül előnyben, ennek hiányában pedig a véleményszabadság.

Bár az előbb említett esetben a bíróság hivatkozott a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezményére, amely a véleménynyilvánítás speciális típusaként kiemeli a művészeti formában való véleménynyilvánítást, és ez kétségtelenül a művészeti szabadság véleménynyilvánítás jogából származtatott meghatározása, ugyanakkor az esetek politikai tartalmának köszönhetően ez a bíróság érvelésében egyáltalán nem kapott hangsúlyt. Ennek a művészeti szabadságnak az érvényesülése az, ami a szerzőnek a művön fennálló nyilvánosságra hozatalhoz való jogát (és ebből fakadóan a későbbi terjesztéshez és többszörözéshez való jogát) alkotmányi szinten garantálhatja. Egyik esetben sem érintette azonban a bíróság az alkotó szerzői jogát, a tényállásokat tisztán személyhez fűződő jogi alapon döntötte el, a szerző jogának és a leképezett személy személyhez fűződő jogának összemérésére nem került sor.

Ettől függetlenül lehet arra utalni, hogy természetesen ilyen esetben a szerzői terjesztési jogot megelőzi az emberi méltóság védelme: itt csak utalunk arra, hogy a szerzői jogi nemzetközi egyezmények sohasem akadályozták azt, hogy az államok ellenőrizzék vagy megtiltsák bármely termék (szerzőimű-példány) forgalmazását (lásd Berni Uniósi Egyezmény, 17. cikk). A véleménynyilvánításnak az Emberi jogok európai egyezménye 10. cikkének 2. bekezdésében foglalt korlátozási lehetőségei lehetővé teszik a szerzői jog eme alapvető gyakorlásának korlátozását is – ez persze megint csak azt igazolja, hogy esetenként a szerzői jog korlátozása indokolt lehet külső eszközökkel is.

Mindezekből megalapozott az a következtetés, hogy jelenleg a magyar joggyakorlatban nem okoz problémát, hogy a többszörözéssel, terjesztéssel vagy online lehívásra hozzáférhetővé tétellel megvalósuló paródia nem tartozik a szabad felhasználások körébe. Úgy tűnik, hogy a véleménynyilvánításnak ez az igen intenzív és népszerű eszköze anélkül is sikeresen tud érvényesülni, hogy erre vonatkozóan a felhasznált mű szerzőjének szerzői joga belső korlátozását kellene bevezetni. A parodizáló személynek (adott esetben szerzőnek) a mű többszörözésében és terjesztésében megnyilvánuló véleménynyilvánítási szabadságát pedig esetenként mások emberi méltóságának elsőbbsége korlátozhatja.

IRODALOM

- BACHER VILMOS [2000]: A szellemi tulajdon védelme és az új Ptk. Polgári Jogi Kodifikáció, 3. sz. 23–31. o
- BENÁRD AURÉL–TÍMÁR ISTVÁN [1973]: A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- BOYTHA GYÖRGY [2000]: A szellemi alkotások joga és az új Ptk. Polgári Jogi Kodifikáció, 3. sz. 13–23. o

- BRAUN, T. [2001]: „Filesharing”-Netze und deutsches Urheberrecht – Zugleich eine Entgegnung auf Kreuzer. Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht (GRUR), 2001/12.
- DITTRICH, R. [2005]: Die Benützung rechtswidriger Vorlagen (Raubkopien) bei der Herstellung digitaler Vervielfältigungsstücke zum privaten Gebrauch. Megjelent: Österreichische Schriftenreihe zum gewerblichen Rechtsschutz, Urheber- und Medienrecht (ÖSGRUM) 31. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien.
- FALUDI GÁBOR [1999]: A felhasználási szerződés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- FALUDI GÁBOR [2001]: A magyar szerzői jog közelítése az európai joghoz. Megjelent: *Vékás Lajos* (szerk.): Európai közösségi jogi elemek a magyar magán- és kereskedelmi jogban. KJK–Kerszöv, Budapest, 298–363. o.
- FALUDI GÁBOR [2003]: Szerzői jog, iparjogvédelem és a Ptk. koncepciója. Polgári Jogi Kodifikáció, 2. sz. 3–12. o.
- FICSOR MIHÁLY ZOLTÁN [2001]: A szellemi tulajdon és a Ptk. (Észrevételek és javaslatok a polgári jogi kodifikációhoz). Polgári Jogi Kodifikáció, 2. sz. 27–30. o.
- FICSOR MIHÁLY–KISS ZOLTÁN–KULCSÁR ESZTER [2004]: A szerzői jog a gyakorlatban. A Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményeinek gyűjteménye (1997–2003). KJK–Kerszöv, Budapest.
- GEIGER, C. [2005]: Right to Copy v. Three-Step Test. The Future of the Private Copy Exception in the Digital Environment. CRI, 1.
- LXXVI. TÖRVÉNY INDOKOLÁSA [1999]: Az 1999. évi LXXVI. törvény indokolása a szerzői jogról. <http://www.opten.hu/jogiforum/light/torvtar/torvlist.php?twhich=116933>.
- HOHAGEN, G. [2004]: Die Freiheit der Vervielfältigung zum eigenen Gebrauch. Verlag C. H. Beck, München.
- GYENGE ANIKÓ [2007a]: Archívumok egy új világban: a digitalizáció hatásai a könyvtárakra. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, I–II. rész, augusztus–október.
- GYENGE ANIKÓ [2007b]: Rendkívüli dokumentációs értékek a YouTube-on, avagy gyűjthető-e archívumban illegális forrásból származó művek? Fehér Könyv a szellemi tulajdon védelméről. Magyar Szabadalmi Hivatal–Magyar Szellemittulajdon-védelmi Tanács, Budapest, 211–232. o.
- GYERTYÁNFY PÉTER (szerk.) [2006]: A szerzői jogi törvény magyarázata. Complex Wolters Kluwer Csoport, Budapest.
- GYERTYÁNFY PÉTER–FALUDI GÁBOR–KABAI ESZTER–SZINGER ANDRÁS–TÓTH PÉTER [2005]: Szerzői művek, védjegyek és szellemi teljesítmények az interneten – a magyar jogi védelem. II. rész. Magyar Jog, 3. sz.
- HENSCHEL, J. F. [1990]: Die Kunstfreiheit in der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts. Neue Juristische Wochenschrift, 32.
- IMPLEMENTATION REPORT [2007]: Study on the implementation and effect in member states’ laws of directive 2001/29/EC on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. Information Society Directive, Institute for Information Law, University of Amsterdam, http://www.ivir.nl/publications/guibault/Infosoc_report_2007.pdf.
- INFOTÁRSADALOM-IRÁNYELV [2001]: Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról. HL L 167., 2001. június 22. o. 10–19. o. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:17:01:32001L0029:HU:PDF>.

- KABAI ESZTER–SZINGER ANDRÁS–TÓTH PÉTER BENJÁMIN [2005]: A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény kommentárja. Magyar Hivatalos Közlönykiadó Kft., Budapest.
- KARDOS GÁBOR [2002]: A kultúrához való jog védelme a nemzetközi jogban. *Fundamentum*, 2. sz. 29–38. o. <http://157.181.181.13/dokuk/02-2-03.PDF>.
- KRÖGER, D. [2002]: *Informationsfreiheit und Urheberrecht*. Verlag C. H. Beck, München.
- LANDES, W. M.–POSNER, R. A. [2003]: *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- LONTAI ENDRE–FALUDI GÁBOR–GYERTYÁNFY PÉTER–VÉKÁS GUSZTÁV [2004]: *Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- PHILAPITSCH, F. [2007]: *Die digitale Privatkopie*. Neuer Wissenschaftlicher Verlag, Wien.
- RIGAMONTI, C. P. [2004]: *Eigengebrauch oder Hehlerei? Zum Herunterladen von Musik- und Filmdateien aus dem Internet*. *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht – Internationaler*, 4.
- SCHRICKER, G. [1999]: *Kommentar zum Urheberrechtsgesetz*. Verlag C. H. Beck, München.
- CXII. TÖRVÉNY INDOKOLÁSA [2008]: 2008. évi CXII. törvény indokolása a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosításáról. http://www.hipo.gov.hu/jogforras/2008_CXII_Szjtmod_indokolas.pdf.
- SZINGER ANDRÁS [2008]: *Csak tiszta forrásból? A magáncélú másolás időszerű kérdései a szerzői jogban*. *Posztmodern szakeposz*. Megjelent: *Faludi Gábor (szerk.): Liber Amicorum Studia P. Gyertyánfy Dedicata*. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest.
- SZJSZT [1998]: *A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeinek gyűjteménye*. III. kötet. 1990–1996. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- TÓTH PÉTER BENJÁMIN [2004]: *A könyvtárak új szerepben – szerzői jogi szemmel*. Megjelent: *Emlékkönyv Lábady Tamás 60. születésnapjára tanítványaitól*. Szent István Társulat, Budapest, 457–480. o. http://www.artisjus.com/opencms/export/download/aszerzoijogrol/konyvtarak_uj_szerepben.pdf.
- WANDTKE, A.-A. [1991]: *Urheberrecht pro Kunstfreiheit*. *Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht*, 10.
- WESTKAMP, G. [2007]: *Study on the Implementation and Effect in the Member States's Laws of Directive 2001/29/EC on the Harmonization of Certain Aspects of Copyright and Related Rights in the Information Society*. II. *The Implementation of Directive 2001/29/EC in the Member States*. Institute for Information Law, University of Amsterdam, http://www.ivir.nl/publications/guibault/InfoSoc_Study_2007.pdf.